

Avaluació de l'impacte del programa Agenda 21 Escolar (Escoles + Sostenibles)

[Informe final]

Marina Elias Andreu
Josefina Recasens Guitart
Albert Sánchez-Gelabert
Treball de camp: Albert Crespo Atero

Facultat d'Educació de la Universitat de Barcelona

Novembre del 2018

Títol: Avaluació de l'impacte del programa Agenda 21 Escolar (Escoles + Sostenibles). Informe final

Albert Crespo Atero, Marina Elias Andreu, Josefina Recasens Guitart i Albert Sánchez-Gelabert

Disseny i coordinació del projecte: Albert Sánchez-Gelabert, Marina Elias Andreu i Josefina Recasens Guitart

Realització del treball de camp: Albert Crespo Atero

Facultat d'Educació - Campus Mundet

Pg. Vall d'Hebron, 171

08035 Barcelona

Universitat de Barcelona

Índex

Presentació	5
Objectius i estratègia metodològica	6
Model d'anàlisi	6
Disseny de la mostra	7
Treball de camp i disseny de materials	8
<i>Les enquestes als centres educatius</i>	9
<i>Les enquestes a l'alumnat</i>	10
<i>Les entrevistes</i>	10
Resultats	11
Sostenibilitat i joves a la ciutat de Barcelona	12
<i>Coneixement de la sostenibilitat</i>	12
<i>Pràctiques ambientals actuals</i>	18
<i>Transmissió consciència ambiental</i>	20
Sostenibilitat i agents socialitzadors	21
<i>Sostenibilitat, contextos i escola</i>	23
<i>El programa E+S a l'escola</i>	26
Sostenibilitat i altres formes de participació	31
<i>Participació fora escola</i>	31
<i>Participació i activisme</i>	32
<i>Participació en tasques domèstiques i de cura</i>	36
Sostenibilitat avui: creences, valors i expectatives	38
<i>Responsabilització</i>	38
<i>Controlabilitat</i>	40
<i>Expectatives futures</i>	41
Present, passat i perspectives de futur	43
Bibliografia	49
Annex	51
Annex 1: Relació de preguntes de l'enquesta i indicadors del model d'anàlisi	51
Annex 2: Qüestionari de participació "Enquesta Escoles + Sostenibles"	52
Annex 3: Enquesta exalumnat Escoles + Sostenibles	53
Annex 4: Desenvolupament del treball de camp	60
Annex 5: Guió entrevista	65
Annex 6: Informació resum de les persones entrevistades	68
Annex 7: Graella sintètica resum de perfils de les persones entrevistades	72

Índex de taules i gràfics

Gràfic 1. Model d'anàlisi	7
Gràfic 2. Agrupació dels districtes de Barcelona segons l'índex de vulnerabilitat socioresidencial	8
Gràfic 3. Grau d'interès dels diversos aspectes, valoracions del 0 al 10	13
Gràfic 4. Activitats més realitzades a la llar i la vida quotidiana.....	18
Gràfic 5. Fonts d'aprenentatge ambiental.....	22
Gràfic 6. Model ANOVA de relació entre les fonts d'aprenentatge sobre sostenibilitat i l'índex de pràctiques actuals relacionades amb el medi ambient i la sostenibilitat	23
Gràfic 7. Índex de les pràctiques dutes a terme a la llar en relació amb l'índex de vulnerabilitat socioresidencial	24
Gràfic 8. Índex de les pràctiques dutes a terme a l'escola en relació amb l'índex de vulnerabilitat socioresidencial ..	25
Gràfic 9. Índex d'interès pel medi ambient i la sostenibilitat en relació amb l'índex de vulnerabilitat socioresidencial	25
Gràfic 10. Record d'haver sentit a parlar del programa Agenda 21 Escolar o Escoles + Sostenibles	26
Gràfic 11. Record del desenvolupament del programa al centre.....	27
Gràfic 12. Record de les mesures o projectes en el marc de l'Agenda 21 Escolar o Escoles + Sostenibles	27
Gràfic 13. Relació entre el record del desplegament del programa al centre i les pràctiques ambientals actuals a la llar	30
Gràfic 14. Relació entre el record del desplegament del programa al centre i el grau d'interès ambiental.....	31
Gràfic 15. Model ANOVA: de relació entre les activitats extraescolars dutes a terme durant l'etapa d'escolarització i l'índex de pràctiques actuals relacionades amb el medi ambient i la sostenibilitat	32
Gràfic 16. Relació entre els tipus d'activisme dels últims 12 mesos i les pràctiques a la llar	35
Gràfic 17. Relació entre els tipus d'activisme dels últims 12 mesos i l'interès ambiental	35
Gràfic 18. Participació durant l'època d'estudiant	36
Gràfic 19. Tipus d'estudis que es volen assolir en un futur	42
Gràfic 20. Contacte amb els centres educatius	61
Taula 1. Nombre de centres de la mostra segons classificació d'entorns socioresidencials i titularitat.....	9
Taula 2. Mostra de l'enquesta.....	10
Taula 3. Tipus d'exalumnat segons pràctiques a l'escola i interès pel medi ambient	11
Taula 4. Mostra de les entrevistes.....	11
Taula 5. Tipus d'activisme i activitats dutes a terme en els últims 12 mesos.....	34
Taula 6. Distribució de la representativitat dels centres contactats.....	64

Presentació

El programa Escoles + Sostenibles (abans Agenda 21 Escolar) neix el curs 2000-2001 dins del Compromís Ciutadà per la Sostenibilitat de Barcelona. L'objectiu principal del programa és contribuir a la sostenibilitat des de l'educació, on les escoles siguin els agents principals del projecte. Des dels inicis del programa, l'Ajuntament de Barcelona ha promogut l'adhesió dels centres educatius de la ciutat a formar part d'aquesta xarxa. Actualment, la xarxa està formada per 352 centres però la participació total durant els anys de vida del programa ha estat de 461 centres educatius de la ciutat, centres educatius de tots els nivells i característiques (escoles d'educació especial, escoles bressol, instituts de secundària, escoles d'infantil i primària, cicles formatius, educació de persones adultes, etc.).

Els centres que formen part del programa desenvolupen diferents projectes de millora tant del mateix centre com del seu entorn pròxim. En aquest sentit, el programa Escoles + Sostenibles (E+S) ofereix suport i orientació als centres educatius per incorporar criteris de sostenibilitat en tots els àmbits de la tasca i procés educatiu.

El programa Escoles + Sostenibles forma part de la xarxa Barcelona + Sostenible, on hi ha més de mil entitats, empreses, organitzacions, comerços, centres educatius i universitats, entre d'altres agents, que també estan vinculats al Compromís Ciutadà per la Sostenibilitat de Barcelona.¹ Així doncs, el programa Escoles + Sostenibles es troba immers en un marc de referència que té com a objectiu impulsar una cultura de la sostenibilitat en un sentit ampli, el qual es vol replantejar l'organització de la societat i trobar noves formes de minimitzar els impactes que degraden el medi ambient a través d'una cultura basada en la sostenibilitat. En aquest sentit, l'educació resulta el mitjà per formar persones que siguin el motor del canvi social.

L'experiència del gran nombre de centres de la ciutat de Barcelona de tots els nivells compromesos i implicats en aquesta trajectòria fa possible i viable la recollida i l'avaluació a manera de relat biogràfic de l'empremta que perdura en les vides dels i les joves. En aquest sentit, es pretén valorar, des del seu punt de vista, quin efecte ha tingut haver conviscut amb el programa.

¹ El Compromís Ciutadà per la Sostenibilitat 2012-2022 és un projecte compartit i un marc de referència per a totes les organitzacions ciutadanes que vulguin contribuir a la millora de la sostenibilitat. El Compromís es plasma en un document amb valor estratègic i voluntat inspiradora que estableix deu grans objectius, cadascun amb deu línies d'acció, en l'horitzó del 2022.

Objectius i estratègia metodològica

L'objectiu general del projecte és analitzar l'impacte que el programa Escoles + Sostenibles (antigament Agenda 21 Escolar), d'educació ambiental, ha tingut en els i les joves que han estat escolaritzats en centres que formen part del programa i la seva xarxa. Amb aquest objectiu, s'han explorat diferents dimensions relacionades amb els itineraris vitals que els i les joves han desenvolupat després del seu pas pels centres educatius. S'han distingit sis dimensions relacionades amb aspectes diversos:

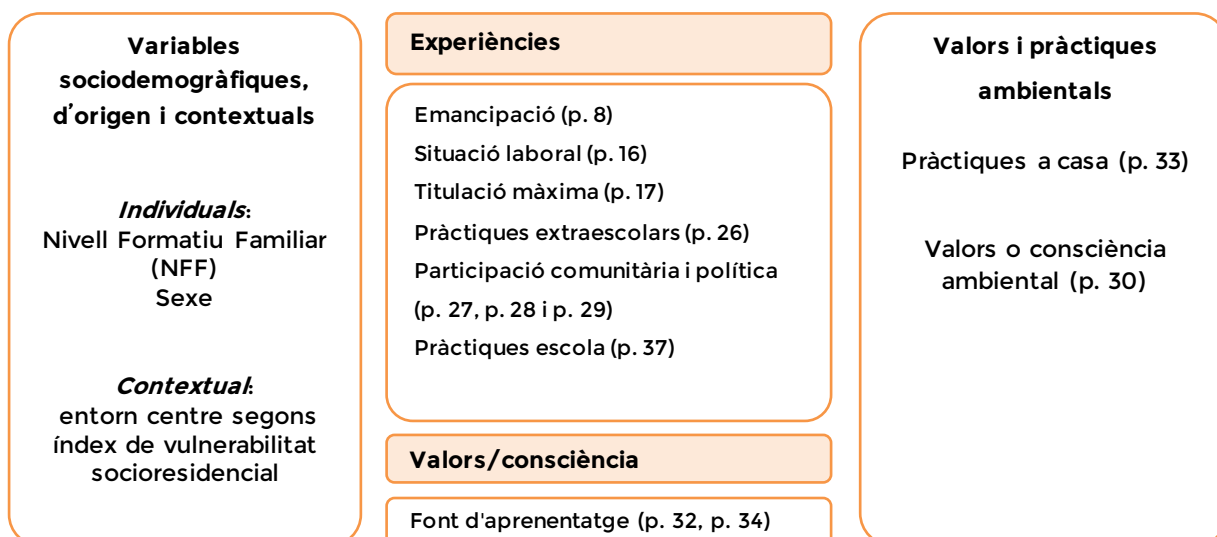
- Educatiu: itineraris educatius (acadèmics, professionalitzadors, d'abandonament) i eleccions d'especialitats determinades
- Laboral: inserció laboral en àmbits afins
- Ciutadania: consciència ciutadana i valors o motivacions prosocials
- Familiar: emancipació, projecte de vida i situació familiar
- Política i participació: adhesió i identificació política i amb moviments socials
- Participació comunitària: ateneus, centres cívics, caus i esplais

Considerant totes les pràctiques que duen a terme els centres en el marc del programa Escoles + Sostenibles, s'ha volgut explorar quin record en tenen els i les joves que hi van conviure durant un període llarg de la seva escolarització i si aquest ha tingut una influència en les pràctiques i els interessos ambientals i de sostenibilitat que tenen actualment. S'ha dissenyat una estratègia metodològica mixta que combina tècniques quantitatives i qualitatives en les quals es pregunta de manera retrospectiva sobre les seves pràctiques a l'escola i actualment sobre les seves pràctiques i consciència ambiental.

Model d'anàlisi

Partint de la proposta inicial del projecte, s'ha volgut analitzar l'impacte que l'educació ambiental ha tingut en els i les joves que han estat escolaritzats en centres que formen part del programa Escoles + Sostenibles. En aquest sentit, s'ha focalitzat l'anàlisi en les dimensions relacionades amb l'impacte de la sostenibilitat, en el sentit del desenvolupament de la capacitat crítica i transformadora socioambiental.

Gràfic 1. Model d'anàlisi

Font: elaboració pròpia.

Per tal de poder analitzar aquests aspectes, s'han elaborat qüestionaris per a exalumnat participant en el programa i s'han afegit diferents ítems en referència a les experiències dels i les joves en les sis dimensions d'anàlisi² esmentades anteriorment.

Disseny de la mostra

Un dels elements que la recerca socioeducativa realitzada a la ciutat de Barcelona ha destacat amb més persistència és la diversitat de realitats socioeducatives en funció del districte o barri analitzat (González-Motos, Sánchez-Gelabert i Sintès, 2017). Són, per tant, factors com les condicions socials, econòmiques i educatives de les famílies dels diferents barris de Barcelona les que dibuixen diferents contextos d'educabilitat.

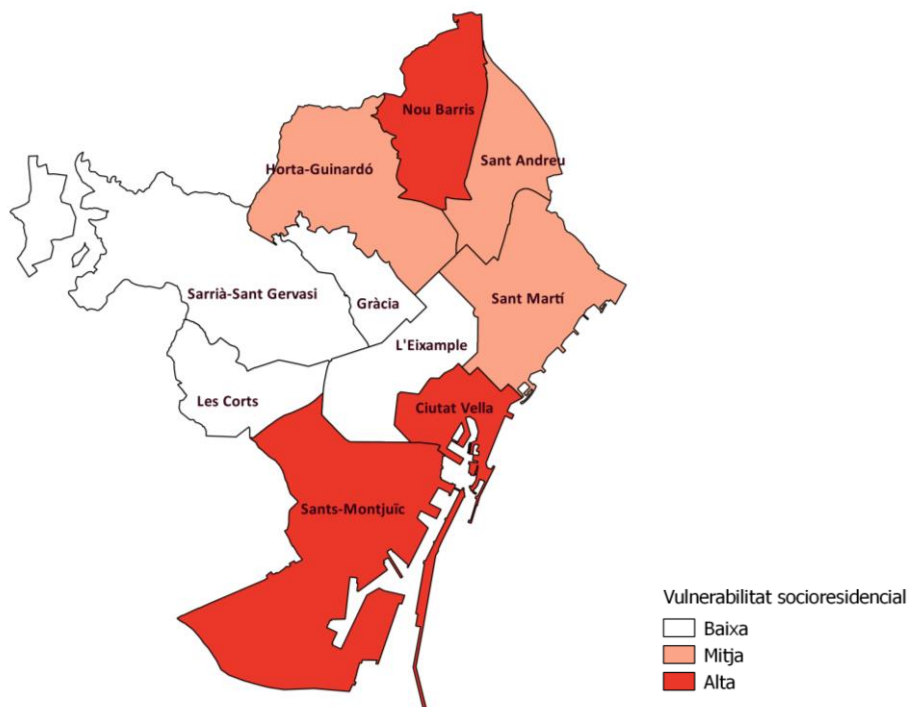
La importància d'aquesta evidència està en el fet que aquesta diversitat té un impacte en termes socials i educatius i, per tant, també en els processos d'ensenyament-aprenentatge. En aquest sentit, els centres educatius han de respondre diferencialment a aquesta diversitat i donar resposta a infants amb processos de socialització, sovint, molt diferents en diferents aspectes i àmbits. Per tal de respondre a aquesta variabilitat, s'ha elaborat una mostra de centres educatius segons la caracterització dels districtes de Barcelona i la titularitat dels centres (públics i privats-concertats).

Com a resposta a l'heterogeneïtat de la ciutat de Barcelona, s'han agrupat els diferents districtes segons un indicador que mesura l'índex de vulnerabilitat socioresidencial dels districtes de Barcelona. Aquest índex parteix de l'índex elaborat per l'Institut d'Estudis Regionals i

² Podeu consultar a l'annex els ítems del qüestionari que responen als diversos elements del model d'anàlisi.

Metropolitans de Barcelona (IERMB).³ Aquest indicador agrupa els districtes de la ciutat segons les condicions socioeconòmiques, educatives, d'habitatge i les condicions de vida. A partir d'aquest índex, s'han dividit els districtes de Barcelona en tres zones tipus segons el nivell de vulnerabilitat socioresidencial (gràfic 2).

Gràfic 2. Agrupació dels districtes de Barcelona segons l'índex de vulnerabilitat socioresidencial

Font: elaboració pròpia.

La tria d'aquest indicador ens permet escollir diferents centres educatius minimitzant un biaix de les condicions socioeconòmiques de l'entorn del centre, essent conscients que els valors i les pràctiques ambientals són més presents en certs estrats socials. En el gràfic 2 es poden apreciar les tres zones en què s'agrupen els districtes de Barcelona segons aquest índex. Aquesta estratègia ens ha de permetre, al mateix temps, *controlar* les condicions socials dels i les joves i explorar si hi ha hagut un impacte del programa en els itineraris vitals dels joves en diferents àmbits o dimensions.

Treball de camp i disseny de materials⁴

L'estratègia metodològica combina una aproximació quantitativa (enquestes) i qualitativa (entrevistes) i consta del subministrament d'un qüestionari i la realització d'entrevistes semiestructurades a un conjunt de joves seleccionats. Seguint aquesta línia d'acció, el treball de camp consta de tres parts diferenciades: el contacte amb els centres educatius participants en el

³ Per a més informació de l'índex, vegeu l'informe "Elaboració del mapa de barris i de les àrees estadístiques de referència", IERMB (Antón *et al.*, 2016).

⁴ Per tal de veure de manera exhaustiva el desenvolupament del treball de camp, les incidències ocorregudes en les diferents parts i els materials elaborats (enquestes i guió d'entrevista), vegeu les diferents parts a l'annex.

programa, seguidament, el contacte amb els i les exalumnes per tal de respondre al qüestionari i, finalment, la realització d'entrevistes a individus significatius.

Les enquestes als centres educatius

Primerament, s'ha contactat amb centres participants des de l'inici en el programa E+S a través del qüestionari de participació dels centres. L'objectiu era poder trobar maneres de contactar amb exalumnat que hagués iniciat l'escolarització al centre entre el curs 2004-2005 i el curs 2007-2008 (inclosos) i que hagués conviscut quatre anys com a mínim amb el programa Escoles + Sostenibles. En aquest sentit, s'ha establert l'objectiu inicial d'arribar al màxim nombre de centres que tinguin com a mínim un exalumne/a que s'avingui a participar. Aquest alumne/a ens va permetre contactar amb altres companys i companyes del grup classe a través d'un procés de bola de neu.

A partir dels contactes facilitats pels centres, s'ha volgut aconseguir que el nombre màxim d'alumnat d'un grup classe d'una mateixa cohort contesti el qüestionari d'avaluació de l'alumnat. Per tal de seleccionar els centres i mantenir els criteris de representativitat, es va dissenyar una mostra que incorporava la titularitat (centres públics i concertats-privats) i criteris de vulnerabilitat socioresidencial dels centres educatius segons els districtes on es troben de la ciutat de Barcelona. Segons aquesta classificació inicial, es distingeixen tres entorns socioresidencials tenint en compte la seva complexitat, ja sigui baixa, mitjana o alta. L'objectiu mínim que es plantejava era arribar a una distribució similar a la de la taula 1.

Taula 1. Nombre de centres de la mostra segons classificació d'entorns socioresidencials i titularitat

<i>Nom del districte</i>	<i>Vulnerabilitat socioresidencial</i>	<i>Nombre de centres</i>	
		<i>Públics</i>	<i>Concertats o privats</i>
Sarrià - Sant Gervasi Les Corts L'Eixample Gràcia	Baixa	7	3
Sant Andreu Horta-Guinardó Sant Martí	Mitjana	6	1
Sants-Montjuïc Nou Barris Ciutat Vella	Alta	3	2

Font: elaboració pròpia.

Les enquestes a l'alumnat

Del contacte amb els centres, després dels processos de *cribratge*, l'objectiu ha estat aconseguir que vint grups classe contestessin l'enquesta. Aquest volum era suficient per fer les anàlisis quantitatives i poder treure resultats significatius per definir diferents perfils d'estudiants que ens guessin el treball qualitatiu de les entrevistes.

Per tal de desenvolupar i dissenyar la segona enquesta, s'ha fet una revisió teòrica dels marcs conceptuals de la temàtica per estudiar partint de diferent bibliografia que es pot consultar a l'apartat de bibliografia del projecte. En la mesura del possible, les preguntes de l'enquesta s'han seleccionat perquè siguin comparables amb altres enquestes oficials de diferents àmbits territorials nacionals i/o internacionals, com per exemple l'“Enquesta de joventut de Catalunya” de l'any 2012 realitzada pel Departament de Benestar Social i Família de la Generalitat de Catalunya o l'“Enquesta d'hàbits i valors sobre medi ambient i sostenibilitat” realitzada per l'Ajuntament de Barcelona. Això ens permet poder comparar les dades dels i les joves de l'estudi amb la del conjunt de joves de la mateixa cohort.

Taula 2. Mostra de l'enquesta

<i>Persones enquestades</i>					
<i>Total</i>	<i>Sexe</i>		<i>Edat mitjana</i>	<i>Origen social</i>	
	Home	Dona		Catalunya	Estranger
115	47	68	21	96,50%	3,50%

Font: elaboració pròpia.

Amb l'enquesta, s'han volgut explorar diferents aspectes i dimensions sociodemogràfiques, educatives, professionals, de ciutadania i participació política, de sostenibilitat i medi ambient, i, finalment, aspectes concrets en relació amb el programa E+S com són el record del pas pel programa, activitats concretes que es recorden i influències en el moment present.

Les entrevistes

Un cop s'ha fet l'anàlisi quantitativa dels qüestionaris obtinguts i s'han pogut obtenir resultats significatius. A partir de les 115 enquestes s'han definit diferents perfils d'individus als quals fer les entrevistes biogràfiques semiestructurades. S'ha construït una tipologia de sis perfils d'individus tenint en compte les seves conductes i comportaments ambientals a l'escola — pràctiques— i el seu interès actual pel medi ambient i la sostenibilitat:

Taula 3. Tipus d'exalumnat segons pràctiques a l'escola i interès pel medi ambient

	Pràctiques a l'escola projecte Agenda 21E/ E+S	Interès pel medi ambient i la sostenibilitat (actual)
Tipus 1	Poques	Baix
Tipus 2	Moltes	Baix
Tipus 3	Poques	Mitjà
Tipus 4	Moltes	Mitjà
Tipus 5	Poques	Alt
Tipus 6	Moltes	Alt

S'han classificat, a partir de les respostes donades per les persones enquestades, les pràctiques efectuades a l'escola en el programa Agenda 21 Escolar / Escoles + Sostenibles en dos grups, "poques" i "moltes", i l'interès en la sostenibilitat actual en tres grups, "baix", "mitjà" o "alt" (taula 3). A l'apartat de resultats es fa una anàlisi exhaustiva d'aquestes dues preguntes, però aquest punt ens servia primerament per classificar la població i poder decidir els diversos perfils per entrevistar.

Taula 4. Mostra de les entrevistes

Persones entrevistades						
Total	Sexe		Edat	Origen social		
	Home	Dona	mitjana	Catalunya	Estranger	
	22	12	10	21	95,5%	4,5%

Font: elaboració pròpia.

Resultats⁵

Els resultats que es presenten a continuació fan referència al treball de camp esmentat anteriorment que correspon a l'anàlisi de 115 enquestes a exalumnat i a 22 persones entrevistades. Arran de l'anàlisi, s'han identificat les àrees temàtiques més significatives i es presenten els resultats incorporant-hi tant elements quantitius de les enquestes com citacions o afirmacions d'aquestes entrevistes. Els resultats es presenten, per tant, seguint quatre grans blocs que tenen la sostenibilitat i l'educació ambiental com a eix vertebrador:

1. Sostenibilitat i joves a la ciutat de Barcelona
2. Sostenibilitat i agents socialitzadors
3. Sostenibilitat i altres formes de participació
4. Sostenibilitat avui: creences, valors i expectatives

⁵ Bona part de les relacions entre diversos dels aspectes tractats en les enquestes i entrevistes que a continuació es presenten s'han establert a partir de l'elaboració de la taula que es pot trobar a l'annex 6. La taula l'hem acolorit amb diverses tonalitats (blau, aspectes positius; rosa, aspectes intermedis; vermell, aspectes negatius) sobre diferents àmbits tractats. Aquesta coloració ens ha permès veure tendències en el perfil de l'alumnat i extreure algunes relacions (evidentment, sense significativitat estadística) entre els diversos aspectes que ha analitzat el present projecte.

Sostenibilitat i joves a la ciutat de Barcelona

Coneixement de la sostenibilitat

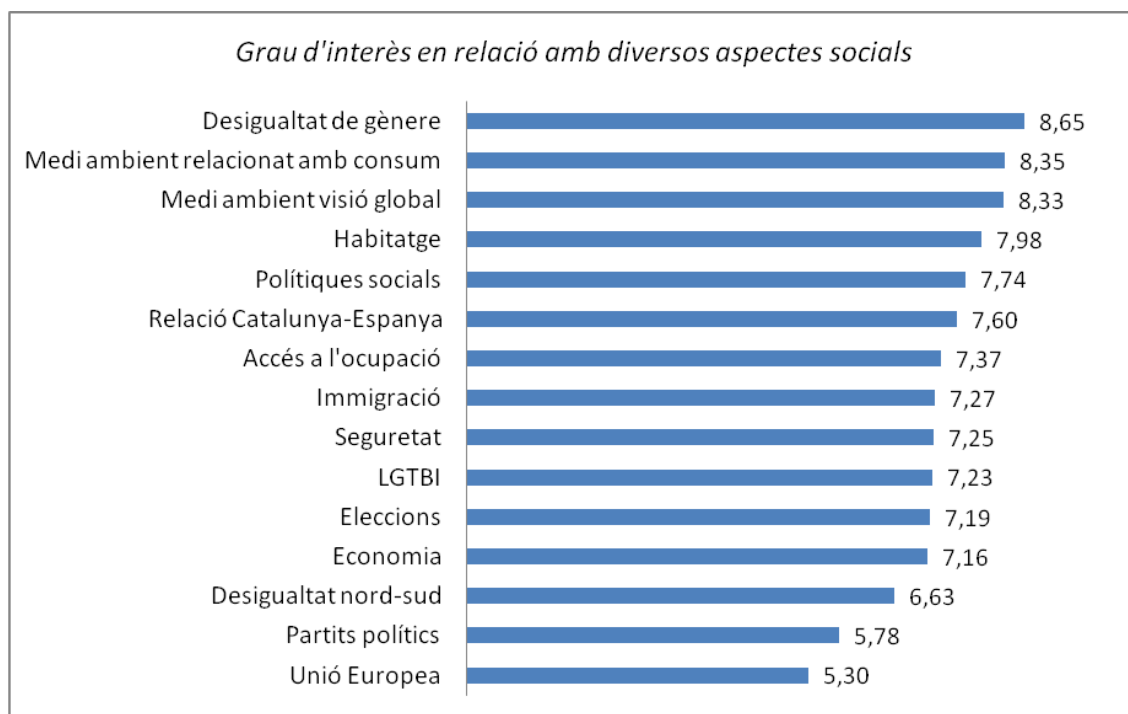
Les dimensions que componen la sostenibilitat són diverses: l'econòmica, la social i l'ambiental. Clarament entreligades, sovint és difícil dissociar els efectes de les unes sobre les altres. En l'estudi que aquí es presenta es considera interessant veure la valoració de diversos aspectes relacionats amb la sostenibilitat, i poder contrastar la importància dels aspectes ambientals en relació amb els socials i econòmics.

Actualment, la sostenibilitat és un tema present en l'imaginari col·lectiu i l'opinió pública. Ja sigui a través dels mitjans de comunicació, les xarxes socials o les diferents campanyes i polítiques públiques, la idea de tenir en compte el nostre entorn i promoure'n la cura és força generalitzada. En aquest sentit, en **l'imaginari dels entrevistats i les entrevistades hi ha una percepció clara sobre la importància de la sostenibilitat.**

L'enquesta a l'alumnat que vam fer ens permet aproximar-nos a **l'interès dels i les joves** per aquestes temes. Concretament, la pregunta “En quina mesura t'interessen els aspectes següents” incorpora diverses dimensions que ens permeten valorar el nivell d'interès relatiu del fet ambiental en relació amb altres aspectes que tenen a veure amb qüestions socials i econòmiques: “La immigració, les eleccions, les desigualtats nord-sud, els partits polítics, els drets del col·lectiu LGTBI, la relació entre Catalunya i Espanya, l'economia, la seguretat, el medi ambient a nivell global, el medi ambient a nivell de consum, les polítiques socials, la Unió Europea, l'habitatge, l'accés a l'ocupació i les desigualtats de gènere”.

Tot i aquests resultats, cal destacar que en cas de preguntes obertes sobre els temes que més preocupen a la ciutadania més gran de 18 anys, s'observa que els temes ambientals queden relegats a una posició anecdòtica per darrere de preocupacions socials com l'atur, la corrupció, la situació política o temes de caire econòmic, entre d'altres (CIS, 2017).

Gràfic 3. Grau d'interès dels diversos aspectes, valoracions del 0 al 10

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Els resultats representats en el gràfic 3 mostren que la **valoració del grau d'interès de temes ambientals tant a escala global com en el consum és molt alta entre el conjunt de les persones enquestades**, amb una valoració general que se situa al voltant de 8,3 sobre 10.

En aquest sentit, aquests resultats van en sintonia amb els resultats de la quarta "Enquesta d'hàbits i valors sobre medi ambient i sostenibilitat" realitzada durant el 2012. En l'informe executiu de resultats (2013) es posava de manifest la preocupació dels barcelonins i les barcelonines per la sostenibilitat, en general. Els resultats obtinguts es comparen amb els que es van extreure en les onades del 2000, el 2004 i el 2008 i es va concloure que hi ha una certa tendència a la baixa de les percepcions sobre els riscos i les conseqüències negatives de la ciutat de Barcelona sobre el medi ambient i la sostenibilitat. També hi ha un sentiment més baix d'estar informats, acompanyat de menys preocupació pels riscos ambientals que incorpora i genera la ciutat.

A escala europea, l'estudi *European Attitudes to Climate Change and Energy: Topline Results from Round 8 of the European Social Survey* (Poortinga et al., 2018) que analitza les creences del canvi climàtic, mostra com en el cas d'Espanya un 95,8% creu que el clima està canviant per culpa de l'activitat humana, i prop d'un 90% creu que aquests canvis seran dolents. L'Estat espanyol és el segon país europeu amb un nivell més elevat de preocupació pel canvi climàtic per darrere de Portugal; a continuació apareixen Alemanya i França.

Un dels elements més importants és la consonància entre els resultats de les enquestes i els resultats de les entrevistes. Independentment del nivell de coneixement sobre la sostenibilitat, **la majoria dels i les joves mostren un clar interès per l'avenç en la sostenibilitat**. Altrament, constatem una **correlació entre el grau d'interès per la sostenibilitat i les pràctiques ambientals dutes a terme pels participants**, i detectem, en general, un discurs coherent amb les pràctiques desenvolupades en cada cas.

També entre els i les joves entrevistats s'ha analitzat el grau de coneixement sobre la sostenibilitat i el medi ambient a partir de les respostes a les preguntes següents: "Quina és la teva opinió al voltant de la sostenibilitat ambiental?", "Creus que la sostenibilitat ambiental és necessària per a la societat actual? Per què?", "Quines mesures creus que es poden realitzar en la teva vida diària per millorar el medi ambient / sostenibilitat? Quines realitzes habitualment?" i "De les mesures que realitzes habitualment, creus que les has transmès a l'entorn pròxim (amics, la família, companys de feina) d'alguna manera? Concretament a qui i de quina forma?". En funció del nivell de coneixement es diferencien tres perfils: joves amb un nivell de coneixement alt, mitjà i baix.

Pel que fa als i les **joves amb un alt nivell** de coneixement sobre la sostenibilitat i diferents temes ambientals, cal destacar una **alta percepció i visió crítica sobre la base de la necessitat d'un avenç en la sostenibilitat**.

"Sí, clar; si no, algun dia s'acabarà tot això, o s'acaben les espècies, que és una altra." (Alumne 1: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

"Sí, si no, anirem a pitjor. Si no hi ha una responsabilitat i una acció col·lectiva, per a la societat serà un problema. Potser a curt termini no, però a llarg termini crec que sí." (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

Més enllà de l'alta percepció i visió crítica, un altre dels indicadors que ens permet classificar els i les joves amb més coneixement és la **capacitat d'identificar diferents actors i agents** que poden intervenir en la sostenibilitat, així com **diferents nivells d'intervenció i de responsabilitat** (individual o col·lectiva) i el **grau d'influència diferencial en la presa de decisions**.

"[...] de les grans empreses, o sigui, que per molt que nosaltres fem *algo* si som quatre els que tallen el bacallà són ells i els que podrien fer *algo* són ells...i no ho estan fent." (Alumne 1; escola pública i entorn socioeconòmic alt) "[...] que es parla molt i es fa poc. En temes internacionals es parla molt dels protocols de Kyoto, que s'ha de reduir les emissions de CO₂, etc., etc., però després, a l'hora de la veritat, no em dona la impressió que les coses canviïn el més mínim. I quant al consum, moltes persones ens recorden que s'ha de reduir el consum de coses, etc., etc., però després a l'hora de la veritat no tothom ho aplica ni molt menys." (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

"La responsabilitat és, en cada cas, de qui li toca. Com a consumidor, la responsabilitat del que consumeixes és teva; com a polític, la responsabilitat política és teva; com a empresari, el que tu puguis fer està a les teves mans i és la teva responsabilitat." (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Crec que necessitem un canvi social i, sobretot, jo ho relaciono molt amb el sistema econòmic que tenim, que de vegades bloqueja el desenvolupament sostenible.” (Alumne 4: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

Tanmateix, entre les persones amb un **alt coneixement** en termes de sostenibilitat també destaca l'alt coneixement de **mesures** que es poden prendre en la vida quotidiana per **millorar el medi ambient i la sostenibilitat**. El conjunt de mesures inclouen una **gran diversitat de temes com ara l'alimentació, el consum, la gestió de residus, la mobilitat, etc.**

“[...] reduir al màxim els residus que produeixo. També procuro menjar menys carn, no comprar productes amb envasos de plàstic, no comprar fruita on estigui envasada amb plàstic, reciclar, fer compost. No sé, llençar el cigarro a la paperera *a demés* de llançar-lo a terra, no sé. [...] si veig un plàstic pel carrer m'ajupo i el recullo encara que sigui una mica *loco* però... sempre ho faig. Tirar-ho a la paperera, que molta gent no ho fa, reciclar sempre ho faig, fer compost també. Reduir el consum de carn també i el consum de productes que compro amb plàstic també.” (Alumne 1: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Com a consumidors es pot fer molt en mirar d'on venen els productes que consumeixes, quins processos industrials han tingut..., com han estat aquests! Perquè haver tingut un procés industrial és dolent, això, i quina és l'empremta que deixen en el medi ambient. Tot això és responsabilitat de cadascú, la quantitat de coses que una persona fa... Tot el que comentava abans de l'embalatge, com estan empaquetats tots els béns de consum, coses així. [...] per exemple, quan vaig a comprar intento sempre buscar el que tingui menys empaquetatge. *En quan a* moure'm, intento desplaçar-me sempre amb bicicleta, per exemple. Què més, podria ser amb la quantitat d'aigua a casa que utilitzem en el dia a dia, intentar minimitzar quan es renten els plats o quan es renten les dents, etc., etc. Intento fer aquest tipus de coses.” (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Intento consumir menys carn tot i que no soc vegetariana [...] Compro tot producte de proximitat, i si compro alguna cosa que és de lluny, compro coses molt concretes, espècies o coses així.” (Alumne 4: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

D'altra banda, en relació amb les persones amb un **nivell mitjà de coneixement** sobre la sostenibilitat i diferents temes ambientals, aquestes també creuen en un avenç en la sostenibilitat. En canvi, tenen una **visió pessimista, difusa o menys concreta** que les persones amb un nivell alt. Aquesta visió destaca sobretot en la concreció de mesures i actors.

“Si els de dalt no li donen importància, qui t'educa no té aquesta preocupació, i els teus amics només parlen del que faran després d'acabar l'escola, i a la televisió tampoc se li dona la importància que té [...] Doncs si entre els mitjans de comunicació i el Govern no fan res, *pues* la gent, si tampoc es mou pel seu compte i ningú els hi dona consciència...” (Alumne 2: escola pública i entorn socioeconòmic baix)

“Si no es para de consumir benzina, si no es para de consumir petroli que d'aquí poc s'acabarà, s'han de prendre mesures òbviamment mediambientals”. “És imprescindible, hauria de ser un dels pilars de... socials. Clar, és a dir... la sostenibilitat hauria de ser una qüestió prioritària com a... és a dir, ens hauria d'importar a tots perquè el futur depèn d'això. És a dir, pot semblar una *tonteria* però no és el mateix, per exemple, reciclar la matèria orgànica que no reciclar-la. És a dir, a curt termini potser és igual, però a llarg termini doncs serà un problema, jo crec.” (Alumne 8: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Crec que realment hi ha consciència però hi ha molt d'interès econòmic darrere. El valor que pesa més és l'econòmic, desgraciadament, eh.” (Alumne 14: escola privada concertada i entorn socioeconòmic mitjà)

“Sí. Doncs és un tema de consciència, de consciència social i a nivell individual, de poder no ignorar... de no ser uns ignorants en aquest aspecte i de que aleshores, girar o enfocar la teva vida entorn a això. Adaptar-te tu al medi, no adaptar el medi a tu.” (Alumne 14: escola privada concertada i entorn socioeconòmic mitjà)

Tal com s’observa, sovint fan referència principalment a actors més macrosocials (els de dalt, interessos econòmics, etc.), sense identificar actors o problemàtiques concretes. Pel que fa a les actuacions o mesures concretes, aquest perfil de joves amb coneixement mitjà també tenen un **coneixement més reduït o difús** que el grup anterior i duen a terme menys pràctiques en la seva vida quotidiana.

“Per exemple, el reciclatge, ja està... és a dir, ahhh... al dutxar-te gastar el mínim d'aigua, per exemple, ara a l'estiu... si aixeques la persiana no obrir la llum. Aquest tipus de coses”
"Aquestes coses, reciclatge, estalvi d'aigua... el tema de la llum, *pues* sí, sí.”(Alumne 10: escola privada concertada i entorn socioeconòmic alt)

“Jo no havia utilitzat mai el transport públic i ara ho faig, així que... és un tema evidentment que necessita una incentivació perquè es necessita infraestructura però que amb una miqueta de paciència doncs... eh, el tema del transport, per una altra banda, a nivell ecològic, a nivell d'alimentació, no? És molt important una bona alimentació, per a una bona adaptació al medi, per a un bon... doncs això, productes de temporada, proximitat. El que passa és que considero una altra vegada que hi ha un... hi ha potser un aprofitament per, evidentment, les organitzacions governamentals o no. Joestic encantat d'anar a comprar uns ous al pagès; el que passa, clar, com que els ven il·legalment, perquè és que no li deixen ni tenir quatre gallines perquè no li sortirien els números per enlloc. Per altra banda, si tu vas i te'ls compres ecològics, penses: 'els he de pagar quatre vegades el que realment costaria un ou normal'... Llavors aquí hi ha un problema d'organització, evidentment.” (Alumne 14: escola privada concertada i entorn socioeconòmic mitjà)

“No cal dutxar-se cada dia, és un *gasto* innecessari.” (Alumne 2: escola pública i entorn socioeconòmic baix)

Finalment, en relació amb la transmissió d’aquest coneixement a l’entorn, els perfils amb un coneixement mitjà, generalment **no transmeten les seves pràctiques i visions** en relació amb la sostenibilitat al seu cercle més pròxim o no ho fan amb una intencionalitat clara.

“Quanestic amb amics oestic amb algú i es deixa una llum oberta, potser també el tanco... No sé, és la típica actitud.”(Alumne 8: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“No, no ho crec. Perquè quan parles amb la gent tampoc és un tema que sigui molt... que pugui haver debat, que pugui... No és un tema que... que susciti gaire interès per la gent.” (Alumne 10: escola privada concertada i entorn socioeconòmic alt)

“Potser no, no. Més que res estava pensant, no tinc... Evidentment el dia que hi hagi una següent generació a casa és una altra història, però clar, no hi ha ni aquesta d'opció ni vivim amb els pares. Llavors, jo què sé... Si ve un amic a casa o així doncs tampoc no agafes i dius 'escolta, apaga aquesta llum que tal', vas i l'apagues però no li comuniques. Ho fas, suposo, amb la gent que convius.” (Alumne 14: escola privada concertada i entorn socioeconòmic mitjà)

En darrer lloc, referent a les persones amb un **nivell baix de coneixement**, tot i percebre la necessitat (i voluntat) d’un avenç de la sostenibilitat, reconeixen **no tenir prou coneixements ni una fonamentació sòlida** sobre la matèria.

“No tinc una opinió molt... molt fixa, però, a veure, crec que és important, però que hauria de saber una mica més del tema perquè tampoc podria opinar d'una forma que pogués convèncer gaire. Sí que crec que és important, sí que és veritat que m'agradaria saber més, m'agradaria en realitat tenir més consciència i ganes de posar com el meu gra de sorra. Quan veig gent superimplicada penso 'jolín, que guai', *ojalá* m'agradaria està més implicada, però també no poso de la meua part per estar-ho... Però sí que penso que és superimportant està tots superconscienciats... Que s'ensenyi bé el que, la realitat de tot això, i *bueno*..., que entre tots, doncs..., fem *algo*.” (Alumne 9: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

“Sí, sí és important perquè cada cop anem a pitjor. Tema contaminació i tot, pel que diuen, clar..., jo no en sé gaire. Pel que diuen per la tele, pel que diuen per aquí... D'aquí x anys passarà això, no sé, que jo crec que cada cop tenim menys temps, suposo.” (Alumne 9: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

“No, a ver, yo creo que, a ver, por la tele dicen que hay que reciclar más y eso no solo porque lo diga la tele pero, a ver, yo pienso lo mismo y creo que sí que habría que hacerlo, pero habría que hacer más cosas para reciclar, si no la gente no lo va a hacer" o "De los que dicen, o sea, en teoría el medio ambiente es de los que nos dicen que reciclemos, pues el medio ambiente, tienen que hacer algo para que nosotros reciclemos más. O sea, que ellos tienen que hacer más para que nosotros reciclemos porque si no... Ellos, los que quieren que reciclemos, somos... es que no sé cómo explicarlo.” (Alumne 11: escola pública i entorn socioeconòmic baix)

“Sí home, sí, no podem acabar contaminant amb els índexs forts que hi ha a vegades en etapes a la ciutat. Sí, perquè tal com estan a Xina haurem de portar *mascarilles* aquí, si no.” (Alumne 13: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Considero que és *algo* que s'ha de tractar a nivell de societat, estic completament d'acord en que tenim un problema i s'ha d'anar cap a una millor gestió dels recursos que la que tenim avui en dia i que crec que s'està fomentant bastant. Abans, què sé jo, no sé si es fomentava tant o jo no ho tenia tan present i que avui dia s'està treballant bastant.” (Alumne 17: escola privada concertada i entorn socioeconòmic mitjà)

Igualment, quant a les **pràctiques** que adopten en la **vida diària**, aquestes són, sovint, **poques** o fan referència al conjunt de pràctiques més consolidades entre el conjunt de la població com, per exemple, reciclar o fer ús dels punts verds.

“Home, el més fàcil, doncs, el reciclatge, no? Suposo, a veure... sobretot el reciclatge, després cadascú ha de ser una mica cívica a l'hora d'anar pel carrer i fer segons quines coses o, no sé...” (Alumne 9: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

“Doncs les habituals, tampoc faig res fora... extraordinari. El fet de reciclar, de tenir cura de no malbaratar recursos, ehh..., tampoc no soc molt proactiu, eh, sí intento seguir el... dintre de la mesura el que puc, però *bueno*, tampoc no extraordinàriament.” (Alumne 17: escola privada concertada i entorn socioeconòmic mitjà)

Ahora, igual que passava en el cas del perfil de persones amb un nivell mitjà de coneixement sobre sostenibilitat, aquestes **tampoc no fan accions per transmetre les seves pràctiques** ni visions al seu entorn més pròxim o ho fan d'una **manera molt difusa**:

“No, la veritat és que no perquè és *algo* que faig a casa.” (Alumne 9: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

“Hem d'intentar que el nostre cercle sigui conscient i si jo soc conscient i veig que, que, jo què sé... que si un amic no ho fa, explicar-li el perquè, explicar-li les conseqüències i crec que som tots, els mitjans de comunicació, la ciutat, qui hem de potenciar que tothom en sigui conscient.” (Alumne 12: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

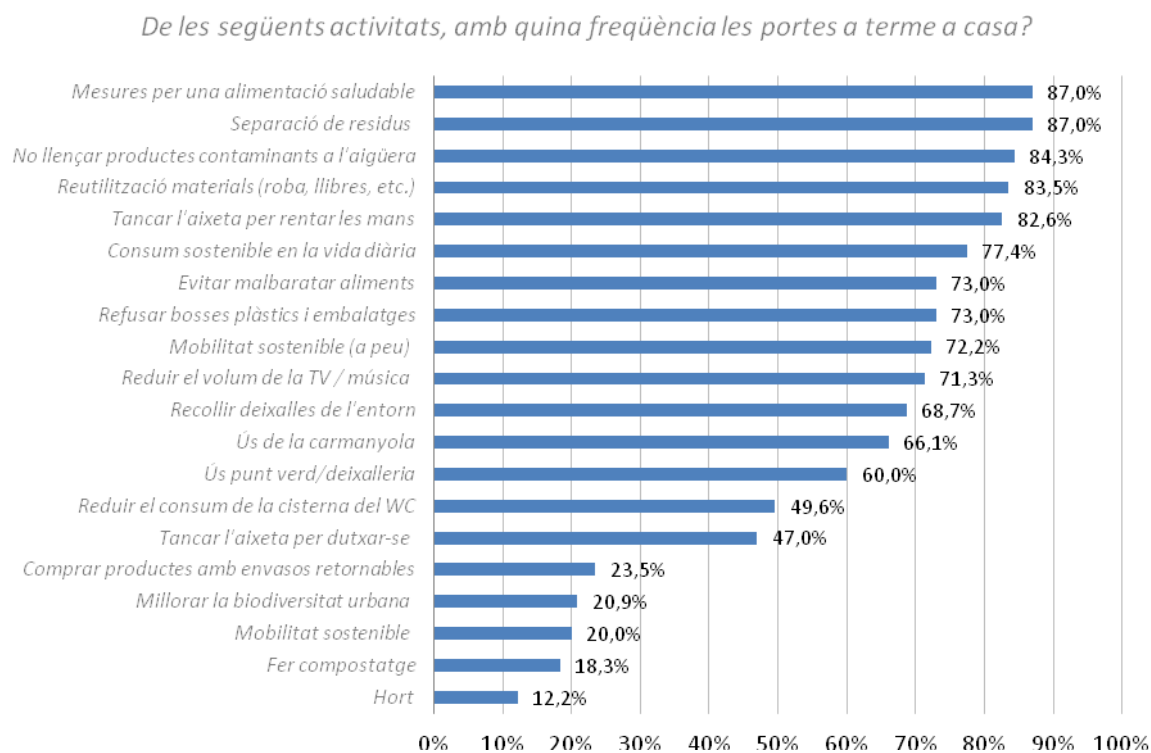
“Sí, sí, sí... sempre que hi ha algun comentari al respecte sobre el tema del reciclatge i tal, que hi ha bastanta divergència sobre això segons com, intento... jo ho defenso bastant la meua posició, perquè hi crec. Llavors... bueno, sí, sí que ho intento inculcar. Ara, també et dic que tampoc soc molt, molt radical, eh, amb aquest aspecte, una mica el que considero que és l'adient, que és el reciclar bé però tampoc soc extremista.” (Alumne 17: escola privada concertada i entorn socioeconòmic mitjà)

Pràctiques ambientals actuals

L'anàlisi de les pràctiques dels i les joves en termes ambientals també presenta resultats interessants. Al gràfic 4 es pot veure el percentatge d'enquestats que duen a terme actualment una sèrie de pràctiques ambientals.⁶

Tal com podem observar, **les activitats que més duen a terme** les persones enquestades són les relacionades amb les mesures per a una **alimentació saludable** (87%) i la **separació de residus** (87%), seguides de les activitats d'evitar llençar **productes contaminants a l'aigüera** (84,3%), mesures per **reutilitzar** materials i **tancar l'aixeta** mentre s'ensabonen les mans als rentar-se-les. Per contra, **les mesures que menys apliquen** les persones enquestades són desenvolupar un **hort urbà** (12,2%), fer **compostatge** (18,3%) i practicar una **mobilitat sostenible** (20%) amb l'ús de vehicles elèctrics o híbrids.

Gràfic 4. Activitats més realitzades a la llar i la vida quotidiana

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

⁶ S'han sumat les categories "quasi sempre" i "sempre" per tal de veure quins són els percentatges de les activitats més desenvolupades a la llar.

La creació de l'índex de les pràctiques actuals desenvolupades a la llar i/o en la vida quotidiana s'obté de la multiplicació del nombre de pràctiques realitzades amb la freqüència amb la qual es duen a terme. En total, hi ha 20 pràctiques, i la freqüència és d'1 a 4 (on 1 és mai i 4, sempre). L'índex, per tant, va del 20 al 80, la meitat se situaria en el 50, però en les respostes la mitjana se situa en 54,4; per tant, **els i les joves enquestats tenen una tendència global a dur a terme un volum considerable, per sobre de la mitjana, de pràctiques a la llar i/o en la vida quotidiana amb una freqüència entre mitjana i alta.**

S'ha fet una anàlisi del perfil de persones que porten a terme **més pràctiques** ambientals, i s'ha vist com hi ha més presència de **noies, fills/filles de mares i pares universitaris, persones emancipades**, persones que actualment **no treballen**, persones amb **estudis secundaris postobligatoris (batxillerat)** i persones que **tracten els temes de sostenibilitat en l'entorn familiar**.

En el cas de les pràctiques ambientals que duen a terme les persones entrevistades, podem constatar que les persones amb **perfils amb més consciència i més coneixements** sobre sostenibilitat i medi ambient són també **les que fan més pràctiques ambientals en el seu dia a dia**. Alhora, aquestes persones també destaquen pel fet d'afirmar que aquestes pràctiques els venen donades o **influenciades des de l'àmbit familiar**.

“A mi, primer crec que la família, després l'escola, amics potser després en conjunt amb els mitjans de comunicació.” (Alumne 1: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“[...] reduir al màxim els residus que produeixo. També procuro menjar menys carn, no comprar productes amb envasos de plàstic, no comprar fruita on estigui envasada amb plàstic, reciclar, fer compost. No sé, llençar el cigarro a la paperera *a demés* de llençar-lo a terra, no sé.” (Alumne 1: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Jo diria que a casa, sobretot.” (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

I en relació amb les seves pràctiques, afirmen el següent:

“Com a consumidors es pot fer molt en mirar d'on venen els productes que consumeixes, quins processos industrials han tingut..., com han estat aquests! Perquè haver tingut un procés industrial és dolent, això, i quina és l'empremta que deixen en el medi ambient. Tot això és responsabilitat de cadascú, la quantitat de coses que una persona fa... Tot el que comentava abans de l'embalatge, com estan empaquetats tots els béns de consum, coses així.” (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Per exemple, quan vaig a comprar intento sempre buscar el que tingui menys empaquetatge. *En quan a moure'm*, intento desplaçar-me sempre amb bicicleta, per exemple. Què més, podria ser amb la quantitat d'aigua a casa que utilitzem en el dia a dia, intentar minimitzar quan es renten els plats o quan es renten les dents, etc., etc. Intento fer aquest tipus de coses.” (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

En el cas dels i les **joves menys conscienciats, amb menys coneixements i menys pràctiques sostenibles**, són també les persones que duen a terme **menys pràctiques** ambientals en el seu dia a dia. Alhora, aquestes persones també destaquen pel fet d'afirmar que aquestes **pràctiques**

no els venen donades o influenciades des de l'àmbit familiar, sinó que afirmen que les influències i pràctiques ambientals els venen donades per altres agents diferents:

“Escola, amics segur, què més, perquè l'escola fa referència al tema (nom escola) i els valors i amics fa referència als amics que tenia al cau i als amics que anaven amb mi a l'escola, que també estaven molt conscienciats tots. Després, la meua família, no tant quan era petit... quan era petit no tant, perquè segurament no me n'adonava, però ara sí que soc molt conscient de què la meua feina també m'ha ajudat molt i que també han estat molt allí sobre preocupant-se pel medi ambient. Que si llums, que si tanquem portes, que si calefaccions, que si aigua i això està molt bé.” (Alumne 8: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Home, l'escola, com ja et deia, m'ha influenciat molt.” (Alumne 12: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

D'aquesta manera, es posa de manifest la **importància de diferents agents de socialització ambiental que transmetin una sèrie de valors i creences sobre sostenibilitat, ja que això farà incrementar les pràctiques dels i les joves**.

En general, entre les persones entrevistades les **activitats més practicades** a la llar i la vida quotidiana se centren en la **separació de residus, la reducció del consum d'energia (aigua i llum) i fer un consum de productes ecològics i/o de proximitat**. En aquest sentit, s'aproximaria a la tendència en els resultats de l'enquesta que se centren a prendre mesures per a una alimentació saludable (87%) i la separació de residus (87%).

Transmissió de consciència ambiental

Una altra de les dimensions importants identificades en relació amb les pràctiques són totes aquelles activitats de transmissió dels valors que els i les joves fan al seu entorn més proper. L'anàlisi de les entrevistes mostra que, independentment del grau de coneixement i pràctiques en temes de sostenibilitat, la majoria de les persones entrevistades afirmen *traspasar* aquests coneixements al seu entorn pròxim, ja sigui la família i/o les amistats. En aquest sentit, un dels elements més significatius entre els i les joves amb més coneixement ambiental és la **potencialitat que tenen de transmetre aquest coneixement i influir la família o el cercle d'amistats** ja sigui al seu entorn més proper o través de les xarxes socials.

Aquest element és especialment important per tal de compartir experiències i coneixement i, al mateix temps, esdevenir **persones de referència** per als seus iguals en temes ambientals. Tal com afirmen algunes de les persones entrevistades, sovint transmeten aquest coneixement, pràctiques i visions.

“Amb les *reds* socials avui en dia pots publicar qualsevol cosa i ho poden veure tots els teus seguidors o seguidores i, per exemple, si tinc... jo què sé, si penjo *algo* a la història que se sàpiga que... o hi ha una manifestació allí... o ha passat això... o hi ha xerrades sobre medi ambient. Sempre que puc, doncs, a les meves amigues si que els hi explico *pues* casualment.” (Alumne 1: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

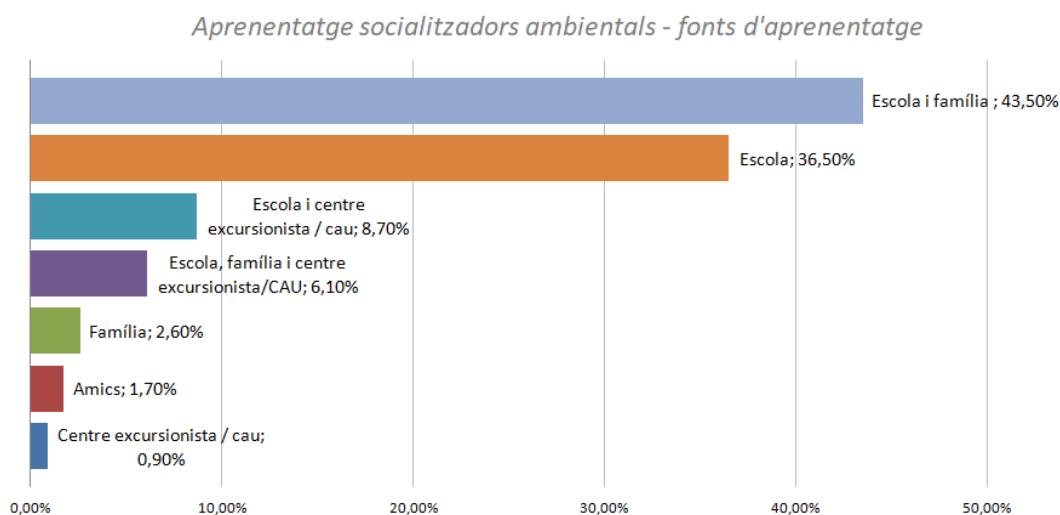
“Ho intento i a certes persones sí i d'altres no. Amics, i si veig un comportament que personalment crec que, que és... no diré perjudicial però vull dir... per exemple, recordo una cosa que m'enfadava molt quan era petit i anava a estiuejar al poble. Tenia un amic que a l'hora de tornar cap a casa sempre *tirava*... es comprava una bossa de patates i sempre *tirava* la bossa a terra, per exemple, era un poble petit, que això bufa una mica el vent i s'ho emporta directament a la muntanya. Doncs dir-li constantment, cada vegada que feia una cosa així que deixes de fer-ho, coses així.” (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

Sostenibilitat i agents socialitzadors

Un dels elements més significatius a què fèiem referència més amunt és la família com un agent fonamental de transmissió dels valors de sostenibilitat. Cal, però, tenir en compte que altres agents poden exercir aquesta funció. Com vèiem, els mateixos joves poden esdevenir referents per a l'entorn més proper. En aquest sentit, un dels elements importants que es van tenir en compte durant el treball de camp era explorar les diferents fonts d'aprenentatge.

Tal com s'observa al gràfic 5, les persones enquestades identifiquen una gran diversitat d'agents socialitzadors. Entre aquests agents, destaquen com a **principals fonts d'aprenentatge l'escola conjuntament amb la família en primer lloc (43,5%), seguit de només l'escola (36,5%), l'escola conjuntament amb entitats de lleure com són els grups excursionistes o el cau (8,7%), la família (2,6%), els amics (1,7%)** i, finalment, els **centres excursionistes i el cau de manera individual (0,9%)**. En el cas de les entrevistes, els patrons eren molt similars, i les persones van destacar l'escola i la família, seguits de l'entorn i grup d'iguals (amistats) i, en grau menor, els mitjans de comunicació.

Gràfic 5. Fonts d'aprenentatge ambiental

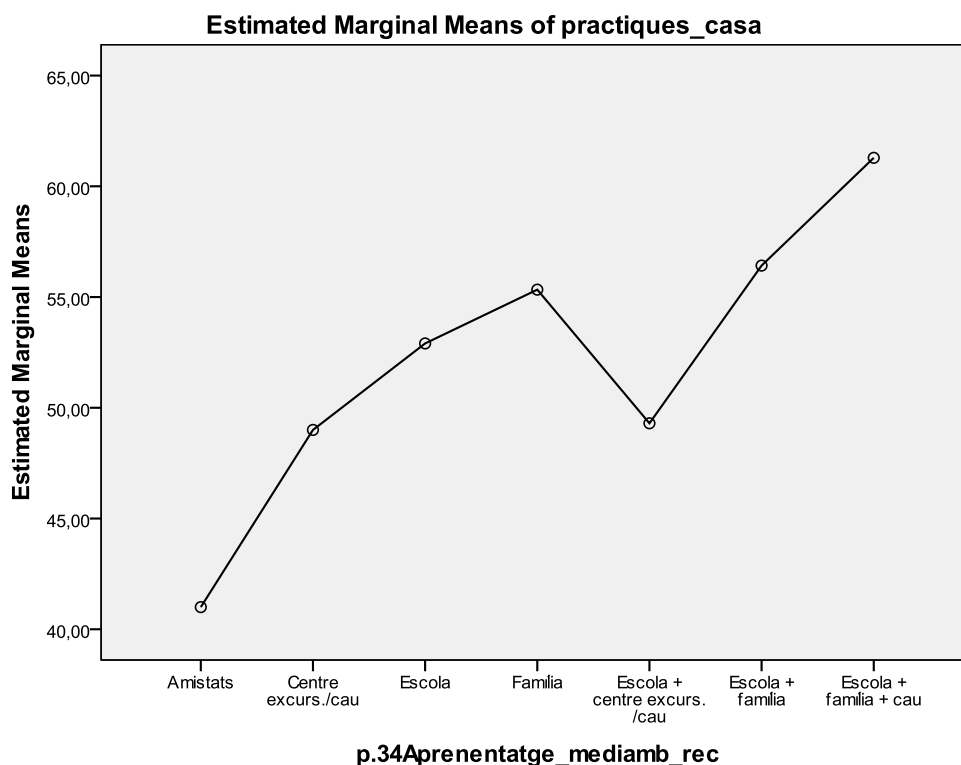
Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

En qualsevol cas, tant a les entrevistes com a les enquestes s'identifiquen una multiplicitat d'agents de socialització on l'escola i la família són dos dels agents principals i on intervien altres agents com les amistats, els mitjans de comunicació i el cau o esplai.

Si analitzem els agents de socialització (o font d'aprenentatge) en relació amb les pràctiques ambientals, s'observen diferències que són estadísticament significatives. Al gràfic 6 s'observa aquesta relació: l'eix vertical representa el nombre de pràctiques ambientals dutes a terme actualment a casa, mentre que a l'eix horitzontal s'observen els principals agents socialitzadors. Els resultats mostren que **els joves que fan més pràctiques ambientals actualment són els que van tenir més agents socialitzadors simultàniament; per tant, que van aprendre a l'escola, el cau i la família de manera coincident.**

Si es miren els agents per separat es pot veure que l'aspecte de la **família és fonamental** i que la participació en el centre excursionista / cau-esplai no té un paper clau en aquest punt. En relació amb aquest últim punt, a la pregunta de l'enquesta "A casa, parleu habitualment de temes vinculats amb la sostenibilitat i el medi ambient?", gairebé la meitat de les persones enquestades diu que parla habitualment de temes ambientals i de sostenibilitat amb la família.

Gràfic 6. Model ANOVA de relació entre les fonts d'aprenentatge sobre sostenibilitat i l'índex de pràctiques actuals relacionades amb el medi ambient i la sostenibilitat

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

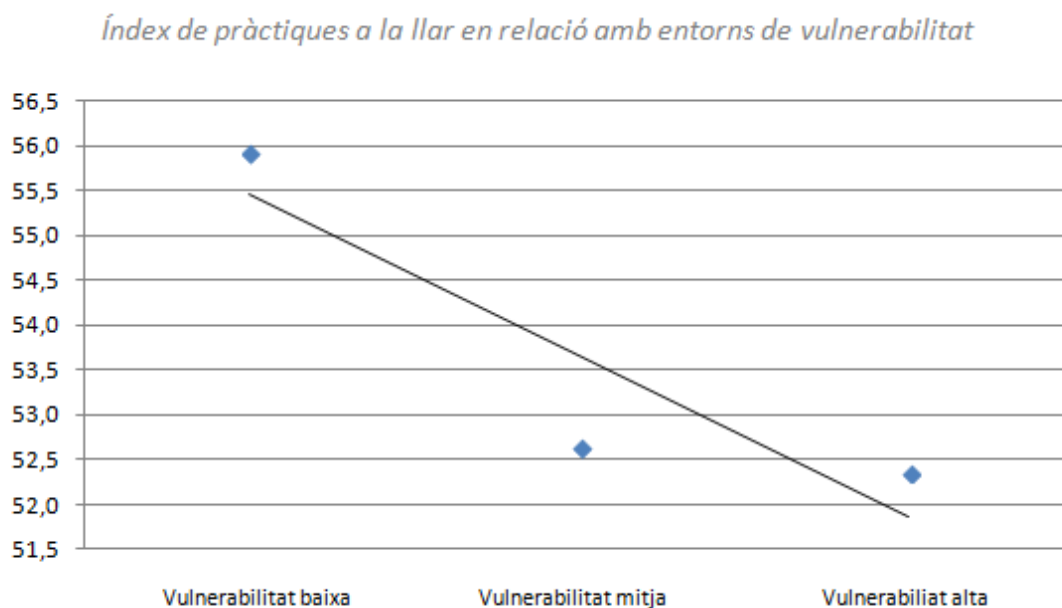
Per acabar aquest apartat, també s'ha volgut explorar la importància de la participació en caus o esplais. En el moment d'analitzar les fonts d'aprenentatge no sembla que la participació en caus o esplais sense anar acompanyada d'altres agents com l'escola i/o la família sigui un valor afegit ni entre les persones enquestades ni entre les entrevistades.

Sostenibilitat, contextos i escola

La simultaneïtat d'agents socialitzadors vindrà, però, condicionada pel context d'oportunitats dels i les joves i els recursos o l'oferta socioeducativa que es disposi des de l'entorn del centre escolar o de residència. En aquest sentit, tal com exposàvem més amunt, un dels elements importants que cal tenir en compte en el procés d'aprenentatge dels infants és **el seu context i entorn ja que esdevé una font essencial de socialització i de transmissió de valors i creences**. En aquest sentit, la hipòtesi subjacent a aquest plantejament és que el fet de viure en un entorn determinat pot influir en les pràctiques ambientals que l'infant dugui a terme. Amb aquest objectiu s'analitzen les pràctiques de la llar, de l'escola i l'interès ambiental segons els contextos de vulnerabilitat socioresidencial.

Pel que fa a les pràctiques a la llar, s'ha detectat una tendència clara: les persones provinents de **centres escolars d'entorns de més vulnerabilitat** també són les persones que, com a norma general, fan **menys activitats a la llar** (vegeu el gràfic 7).

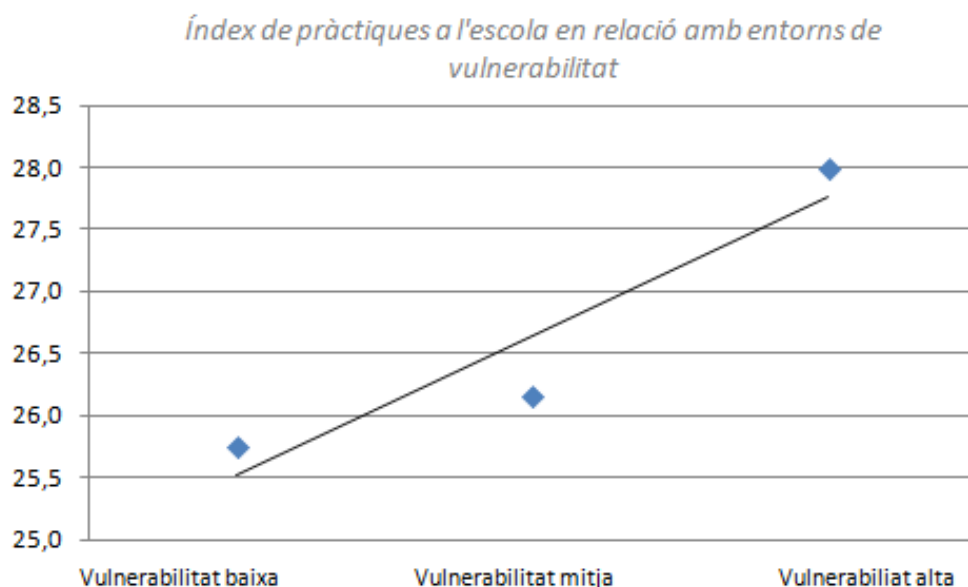
Gràfic 7. Índex de les pràctiques dutes a terme a la llar en relació amb l'índex de vulnerabilitat socioresidencial

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

En relació amb les pràctiques a l'escola, en els **centres d'entorns d'alta vulnerabilitat** hi ha una tendència general a ser els centres on **més pràctiques es duen a terme** (gràfic 8). Per tant, podríem inferir que **els centres educatius tenen un paper rellevant en la transmissió de pràctiques i valors ambientals** i podrien ser un **agent clau per compensar** la manca de pràctiques a la llar en els contextos de vulnerabilitat alta.

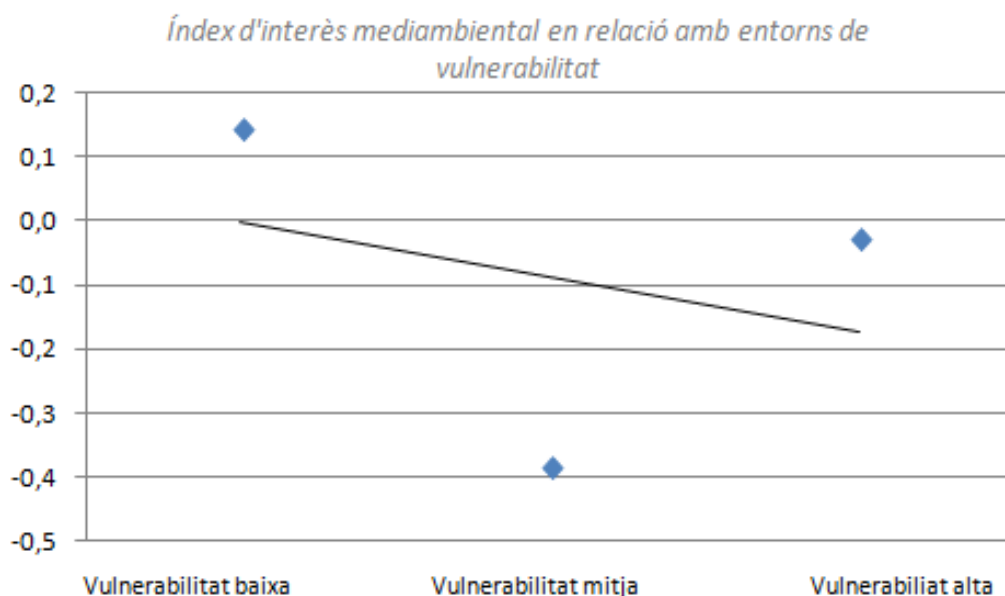
Gràfic 8. Índex de les pràctiques dutes a terme a l'escola en relació amb l'índex de vulnerabilitat socioresidencial

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Pel que fa a l'interès en temes de medi ambient i sostenibilitat, s'observa una tendència en què realça el fet que aquelles persones provinents de **centres en entorns de baixa vulnerabilitat són les que tenen més interès pel medi ambient i la sostenibilitat** (vegeu el gràfic 9).

Gràfic 9. Índex d'interès pel medi ambient i la sostenibilitat en relació amb l'índex de vulnerabilitat socioresidencial

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

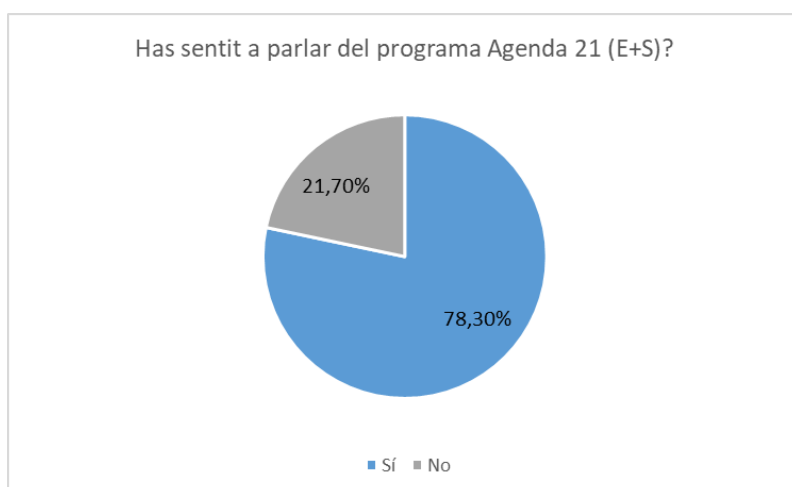
Tanmateix, més enllà d'aquesta tendència, s'observa que són sobretot les persones provinents de **contextos amb un nivell mitjà de vulnerabilitat les que presenten clarament menys interès pel medi ambient i la sostenibilitat**.

El programa E+S a l'escola

Un altre aspecte que analitza l'estudi és fins a quin punt els i les joves recordaven el programa i el desenvolupament del projecte i, al mateix temps, podien identificar algunes de les mesures que es van dur a terme al seu centre.

D'aquesta manera, una de les principals conclusions és que **la immensa majoria ha sentit a parlar i recorda el programa d'Agenda 21 Escolar o d'Escoles + Sostenibles**. Els resultats de les enquestes mostren que gairebé un 80% recorda el programa, tal com podem veure en el gràfic 10.

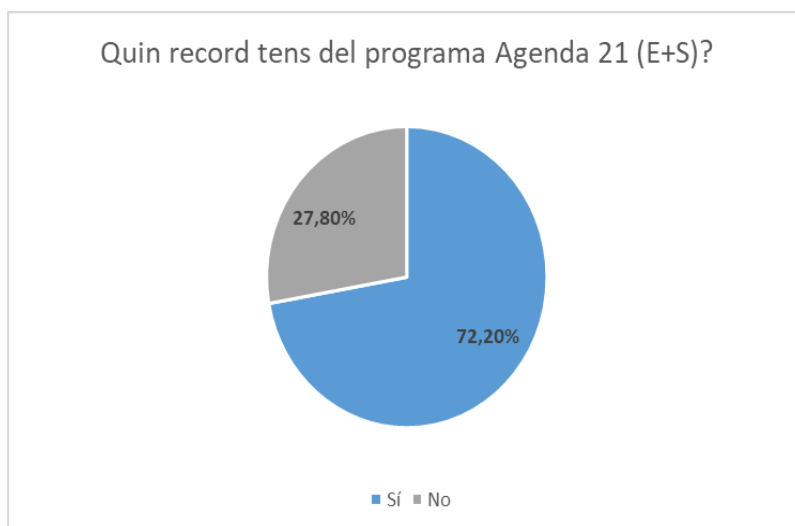
Gràfic 10. Record d'haver sentit a parlar del programa Agenda 21 Escolar o Escoles + Sostenibles

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Quelcom molt similar passa quan preguntem a l'exalumnat sobre el seu record del desenvolupament del projecte. Els resultats en aquest sentit mostren, de nou, com una **immensa majoria recorden el desenvolupament de programa (72,2%)** tal com es veu al gràfic.

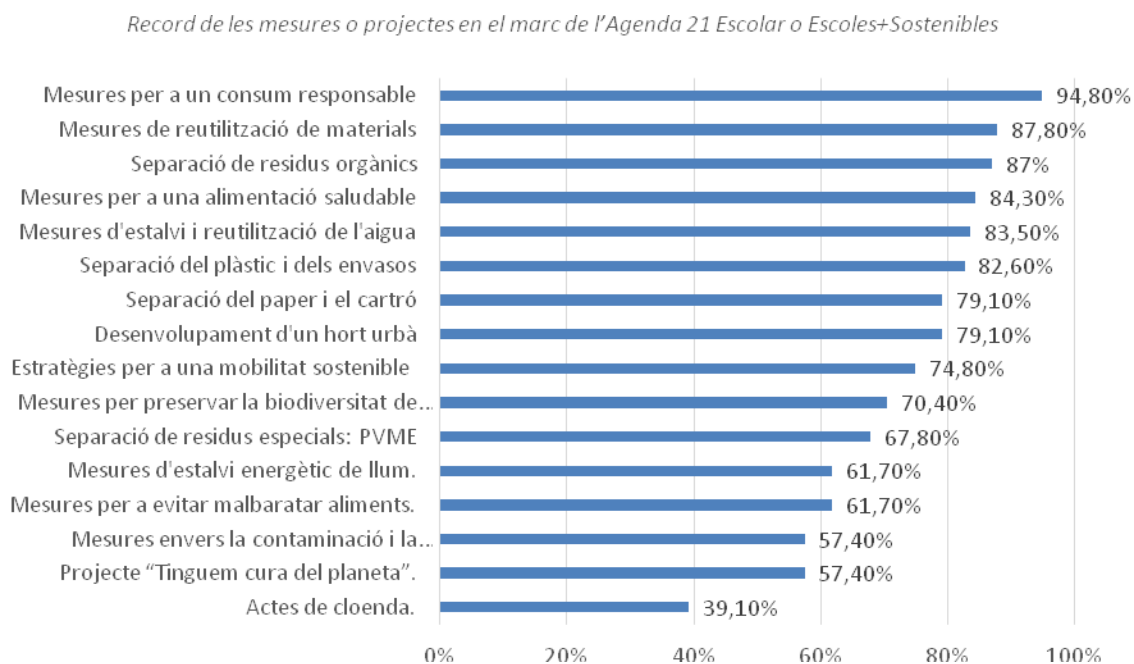
Gràfic 11. Record del desenvolupament del programa al centre

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

En relació amb pràctiques concretes, els i les joves recorden molts dels projectes que es duïen a terme al centre. En concret, a través de la pregunta "Recordes que a la teva escola es realitzés algun dels següents programes/projectes?" s'han pogut jerarquitzar les pràctiques següents i identificar quines accions concretes i mesures tenen un record més generalitzat entre el conjunt d'exalumnat (gràfic 12).

Gràfic 12. Record de les mesures o projectes en el marc de l'Agenda 21 Escolar o Escoles + Sostenibles

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Segons l'anàlisi dels resultats de les enquestes, **les pràctiques que més es recorden** d'entre les activitats que es duïen a terme a l'escola són les relatives a les mesures a l'entorn del **consum responsable** (reutilització de paper i material, material d'aula compartit) amb un 94,8% del total. Seguidament, hi trobem **mesures de reutilització de materials: llibres, joguines, roba**, etc. (87,8% del total) i, en tercer lloc, mesures relacionades amb **la separació de residus orgànics** (87% dels enquestats). Caldria destacar com només una actuació és **recordada per menys de la meitat dels i les joves, els actes de cloenda** (39,1%), tot i que cal dir que en aquesta activitat no hi assistia la totalitat de l'alumnat, sinó només una representació.

Entre les persones entrevistades, **les pràctiques que més remarquen** són la **realització d'un hort, les activitats al voltant del reciclatge, xerrades, actes entre escoles** i, en algun cas, el **recull de dades meteorològiques** (vegeu l'Annex 6. Informació resum de persones entrevistades).

Al mateix temps, el fet que a l'enquesta estiguin especificades les pràctiques a l'entorn de l'Agenda 21 Escolar o E+S i a les entrevistes sigui una pregunta oberta és un factor per tenir en compte que pot explicar els pocs records que tenen de les pràctiques del projecte al centre educatiu. A més a més, cal recordar que el projecte es va anar consolidant de manera desigual entre els centres educatius de Barcelona, tant en el nombre de centres adherits a la xarxa com el tipus d'activitats, pràctiques o persones implicades en cada cas concret.

En aquest sentit, i tenint en compte que les persones entrevistades/enquestades se situaven en escoles on el programa sovint estava tot just engegant, hi ha una altra possible explicació que podria respondre a **pràctiques que hagin esdevingut significatives per als i les joves entrevistats donada la poca freqüència de certes activitats**.

En aquest sentit, cal recordar que l'especificitat del projecte com una proposta heurística no respon només a pràctiques concretes ambientals sinó a un conjunt de mesures en diferents àmbits socials i amb un impacte a llarg termini. Tal com apunta Forestello (2013), quant a les conseqüències de participar en el programa aquestes es vinculen a la inspiració "que la participació ha de significar una influència real dels participants sobre les decisions que es prenen en el centre educatiu/llar i que, a més a més, ha d'afavorir una cultura política participativa".

Altrament, l'autora també apunta el fet que el programa Agenda 21 Escolar aposta per introduir als centres educatius una educació orientada al desenvolupament sostenible, "que impliqui ensenyar a l'alumnat i a tots els col·lectius de la comunitat educativa a assumir el poder dels actes individuals i la responsabilitat derivada dels mateixos, desenvolupant la capacitat d'anàlisi, diagnòsi, disseny d'alternatives i d'actuació en conseqüència". En aquest sentit, la

falta de record de mesures i/o pràctiques concretes del programa pot respondre al fet que el que es planteja inicialment en el programa és més una perspectiva i/o objectiu pedagògic ampli que no una sèrie de pautes o accions concretes a seguir per part dels centres.

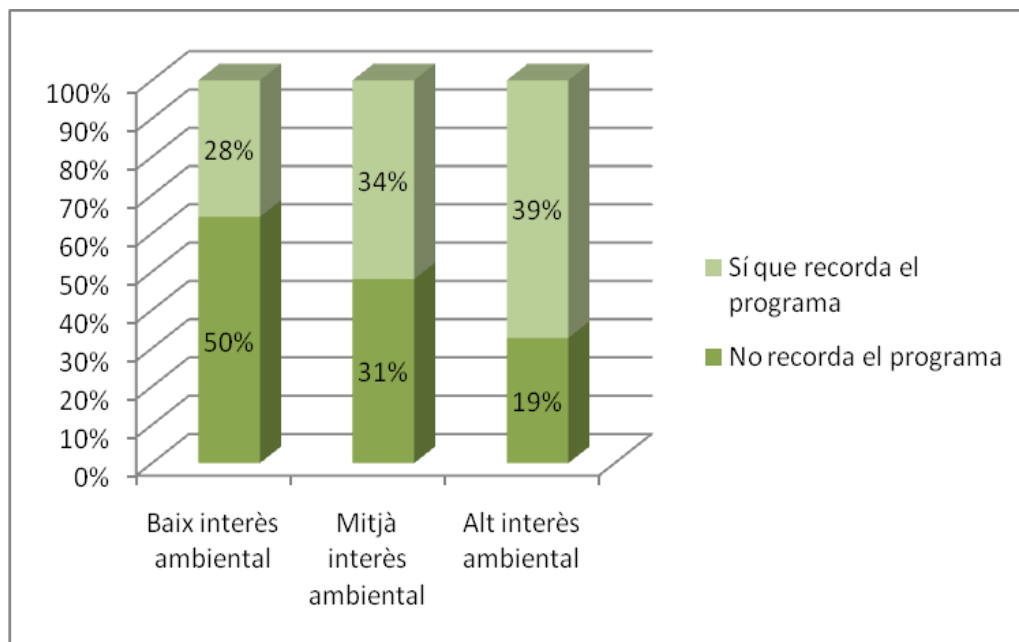
Un altre factor que pot explicar les poques activitats recordades per les persones entrevistades pot respondre al que ja s'apunta a l'informe d'avaluació de l'Agenda 21 Escolar de Barcelona (Àrea de Participació i Moviments Socials de l'Institut de Govern i Polítiques Públiques, 2009). Segons conclouen, les línies que han anat incorporant no se centren en objectius exclusivament ambientals, com poden ser el desenvolupament de capacitats crítiques i d'autonomia de l'alumnat, més enllà d'accions o activitats ambientals concretes que les persones entrevistades puguin recordar.

Un altre factor important que també s'apuntava a l'informe d'avaluació és la fragilitat del programa tenint en compte la seva dependència de persones que l'han engegat inicialment en un determinat centre. En aquesta lògica, es podrien donar casos de discontinuïtat en l'aplicació del programa al llarg dels anys. És a dir, que el programa fos potent en uns cursos o centres però que en altres edicions tingués menys influència degut a aquesta dependència de persones concretes.

Aquest fet podria ser un dels factors pels quals algunes persones entrevistades reconeixen que tenen problemes per recordar de manera concreta quines pràctiques es duïen a terme encara que recordin i valorin positivament un treball al voltant de la sostenibilitat en la seva època escolar. Tot i això, es posa de manifest que la majoria de l'exalumnat que ha participat en escoles amb el programa el recorda, i també té un record del desenvolupament. Per tant, podem concloure que **més enllà de les pràctiques concretes, hi ha un coneixement i record de diversa intensitat sobre la importància i la necessitat de treballar per la sostenibilitat.**

Tot i això, tal com hem pogut constatar, **entre els que més recorden que es desenvolupava el programa E+S al seu centre**, destaca el fet que **són els que actualment fan més pràctiques sostenibles a casa**. Tal com s'il·lustra al gràfic 13, en el cas de les persones que actualment fan poques pràctiques sostenibles a la llar hi ha una majoria de persones que no recorden el desenvolupament del projecte al centre, un 56% que no ho recorden enfront d'un 28% que sí que ho recorda.

Gràfic 13. Relació entre el record del desplegament del programa al centre i les pràctiques ambientals actuals a la llar

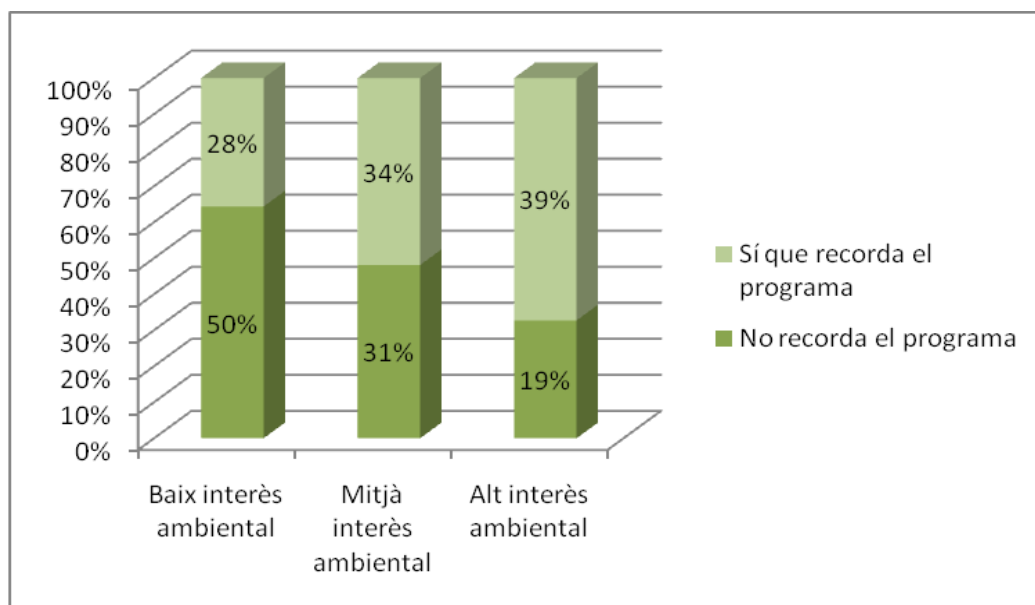

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

En canvi, entre els qui **sí recorden el programa durant l'escolarització, actualment porten a terme algunes i moltes pràctiques ambientals a la llar**, 37% i 35%, respectivament (gràfic 13).

A més a més, els resultats de l'enquesta permeten afirmar que les persones **que tenen un record més gran del projecte E+S al seu centre** són també les que **tenen més interès en temes ambientals i de sostenibilitat**. Les persones que recorden el projecte en el seu centre, tal com es mostra en el gràfic 14, tenen en més proporció un interès alt (38%) que no pas les que no en tenen un record (28%).

Gràfic 14. Relació entre el record del desplegament del programa al centre i el grau d'interès ambiental

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Sostenibilitat i altres formes de participació

Tal com vèiem més amunt, el programa d'E+S inclou elements i objectius no exclusivament ambientals com el desenvolupament de capacitats crítiques i d'autonomia de l'alumnat. Aquest apartat pretén contrastar si les pràctiques ambientals s'han associat a altres formes de participació i consciència ja sigui pràctiques fora de l'escola o participació a diverses formes d'activisme i de ciutadania. La participació ha estat una de les dimensions importants i un dels principals reptes del programa Agenda 21 Escolar (Abril, Castelltort, Franquesa i Weissmann, 2000). En aquest sentit, s'entén la participació com el conjunt d'accions col·lectives que contribueix a l'assoliment de beneficis comuns.

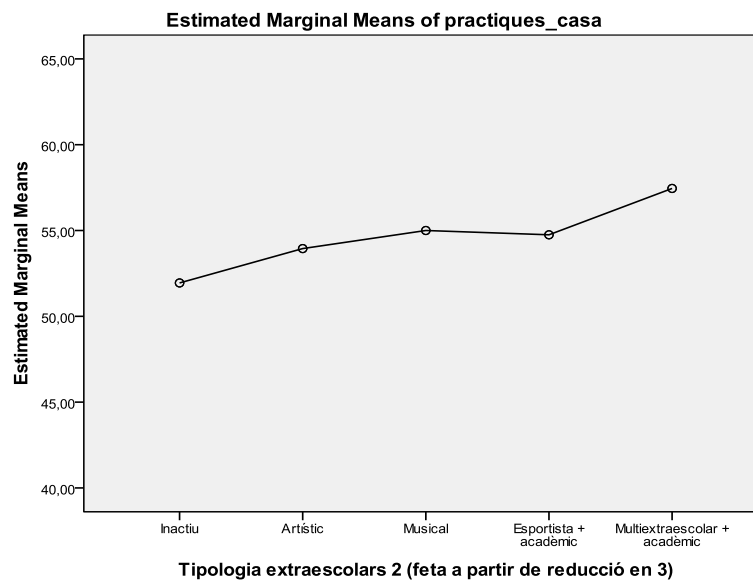
Cal tenir present que el caràcter retrospectiu del nostre estudi no permet establir vincles causals entre una forma i altra de participació. Per tant, només podrem constatar l'existència de relació entre diferents formes de participació sense poder atribuir-ho exclusivament al programa educatiu analitzat.

Participació fora escola

En primer lloc, s'han analitzat les formes de participació en activitats extraescolars per part de les persones enquestades en la seva època d'estudiants. En línies generals, destaca una concentració i tendència a la participació en múltiples extraescolars conjuntament amb activitats acadèmiques, seguides, de manera similar, per la participació en activitats esportives conjuntament amb activitats acadèmiques i la participació en activitats musicals.

En el gràfic 15 es veu representada la relació entre les activitats extraescolars practicades durant l'etapa escolar de les persones enquestades i l'índex de pràctiques ambientals actuals (aquestes diferències no són estadísticament significatives). A la línia vertical es veu numèricament l'índex de pràctiques ambientals dutes a terme actualment a casa (explicat a l'apartat "Sostenibilitat i joves a la ciutat de Barcelona", concretament en el subapartat "Pràctiques ambientals actuals").

Gràfic 15. Model ANOVA: de relació entre les activitats extraescolars dutes a terme durant l'etapa d'escolarització i l'índex de pràctiques actuals relacionades amb el medi ambient i la sostenibilitat

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Recordem que aquest índex té un rang de puntuació de 20 a 80, i la mitjana se situa en 54,4; per tant, es pot veure que els **que fan més pràctiques ambientals actualment són els que van dur a terme diverses tipus d'activitats extraescolars incloent-hi també extraescolars de caire acadèmic**. I s'observa una relació entre **els alumnes més inactius i els que fan menys pràctiques actuals relacionades amb sostenibilitat i medi ambient**. Aquesta relació confirmaria, com veiem més amunt, la importància de multiplicitat d'agents socialitzadors i com aquesta diversitat fomenta les pràctiques entre els i les joves. Se sap de la relació entre el nivell educatiu de mares i pares i la realització d'activitats extraescolars en la infància i adolescència que, evidentment, poden tenir un efecte en aquesta relació.

Participació i activisme

Per tal d'explorar la relació amb altres formes de participació i activisme, s'ha elaborat una tipologia de cinc tipus d'activisme (reactiu, polític, cultural, de consum i passiu). Aquesta s'ha construït a partir de les activitats en què els i les joves enquestats declaren haver participat en els últims dotze mesos. Breument, s'exposen les característiques i activitats d'aquests cinc tipus d'activismes:

- L'activisme reactiu respon a activitats relacionades amb la firma per alguna causa o problema; la distribució de pamflets de reivindicació social, política, o la recollida de signatures per alguna causa; la participació en una manifestació o concentració de protesta i, finalment, amb la participació en activitats il·legals de protesta (tallar el trànsit, ocupar un edifici, fer pintades, encadenar-se...).
- L'activisme polític respon a les activitats relacionades amb la participació en debats polítics o sobre problemàtiques socials; assistir a actes amb connotacions o continguts polítics o reivindicatius; contactar amb polítics i polítiques de manera formal o informal per expressar-li una opinió i, finalment, haver dut pins, samarretes o adhesius amb un missatge reivindicatiu o polític.
- L'activisme cultural, per la seva banda, respon a les activitats relacionades amb la col·laboració amb l'Administració pública en l'organització d'actes d'interès o diades especials del municipi, el barri o el districte i organitzar actes d'interès o diades especials del municipi, el barri o el districte a banda de l'Ajuntament (festes majors, Sant Jordi...).
- L'activisme de consum respon a les activitats relacionades amb comprar productes per raons socials, polítiques o ambientals (productes de comerç just, d'agricultura ecològica...) i amb activitats relacionades amb fer boicot o deixar de comprar algun producte o marca comercial per raons socials i ambientals.
- Finalment, l'activisme passiu correspon als joves que declaren no haver fet cap de les activitats anteriors en els últims dotze mesos.

En els resultats a la pregunta de l'enquesta "I concretament, en els últims 12 mesos, en quines de les següents activitats has participat?" —els quals es mostren a la taula 5—, s'ha detectat un predomini similar entre l'activisme de caire reactiu i polític. En el primer cas, l'activisme reactiu està centrat en les activitats basades en el fet d'haver participat en una manifestació o concentració de protesta (77,3%) i en les activitats basades a signar per alguna causa o problema (63,4%). En el segon cas, l'activisme polític està centrat a anar a un acte (xerrada, concert, acte cultural, festa...) amb connotacions o continguts polítics o reivindicatius (77,3%) i a haver dut pins, samarretes o adhesius amb un missatge reivindicatiu o polític (43,4%).

Més enllà d'aquests dos tipus d'activisme, destaca l'activisme de consum basat a comprar productes per raons socials, polítiques o ambientals (47,8%) i en el fet de fer boicot o deixar de comprar algun producte o marca comercial per raons socials (40,8%).

Taula 5. Tipus d'activisme i activitats dutes a terme en els últims 12 mesos

En els últims 12 mesos en quines de les següents activitats has participat?	%	Activisme
Has participat en una manifestació o concentració de protesta.	77,3%	Reactiu
Has anat a un acte (xerrada, concert, acte cultural, festa...) amb connotacions o continguts polítics o reivindicatius.	77,3%	Polític
Has firmat per alguna causa o problema.	63,4%	Reactiu
Has comprat productes per raons socials, polítiques o ambientals (productes de comerç just, d'agricultura ecològica...).	47,8%	Consum
Has dut pins, samarretes o adhesius amb un missatge reivindicatiu o polític.	43,4%	Polític
Has fet boicot o deixat de comprar algun producte o marca comercial per raons socials.	40,8%	Consum
Has participat en activitats il·legals de protesta (tallar el trànsit, ocupar un edifici, fer pintades, encadenar-se...).	29,5%	Reactiu
Has organitzat actes d'interès o diades especials del municipi, el barri o el districte a banda de l'Ajuntament (festes majors, Sant Jordi...).	20,0%	Cultural
Has col·laborat amb l'Administració pública en l'organització d'actes d'interès o diades especials del municipi, el barri o el districte.	17,3%	Cultural
Has participat en un debat sobre política o problemàtiques socials (assemblees, fòrums d'internet...).	15,6%	Polític
Has distribuït pamflets de reivindicació social o política o recollir signatures per alguna causa.	14,7%	Reactiu
No he realitzat cap de les activitats anteriors.	9,5%	Passiu
Has contactat amb polítics d'una manera formal o informal per expressar-li les teves opinions	7,8%	Polític

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

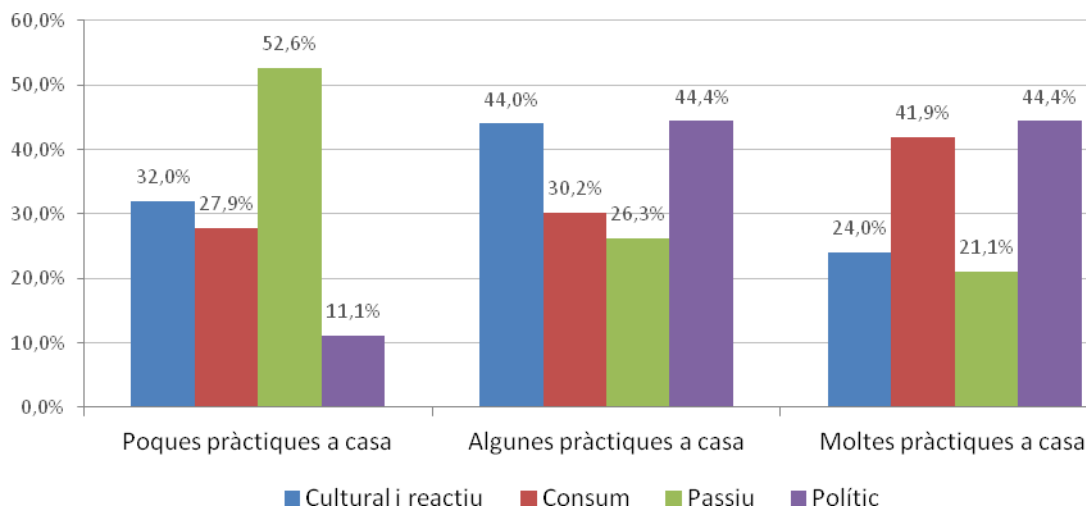
En el cas del tipus d'activisme cultural, els resultats de les activitats basades a col·laborar amb l'Administració pública en l'organització d'actes d'interès o diades especials del municipi, el barri o el districte ha estat d'un 17,3%, i en el cas de les activitats basades a organitzar actes d'interès o diades especials del municipi, el barri o el districte a banda de l'Ajuntament ha estat d'un 20%. Finalment, trobem un activisme passiu d'un 9,5%. S'observa també l'existència d'un tipus d'activisme reactiu que es caracteritza per la participació en activitats de protesta com en una manifestació o concentració (77,3%) i en altres activitats com la firma en campanyes per alguna causa o per solucionar algun problema (63,4%).

Cal tenir present que la situació política actual pot haver influït en aquesta tendència predominant de l'activisme tant reactiu com polític en el cas de les enquestes. Tal com han posat de manifest algunes recerques, la crisi política i institucional recent ha portat a la desconfiança cap a les institucions i a una insatisfacció amb la democràcia (Benedicto i Ramos, 2018). Aquesta realitat, per la seva banda, ha fet augmentar l'interès per la política i ha provocat una disminució del nombre dels i les joves desconnectats o de perfils satisfets i d'actituds conformistes amb la política (Benedicto i Ramos, 2018).

Pel que fa a les entrevistes, els tipus d'activisme són més difusos, i destaca un activisme més centrat en les formes de consum, seguit d'un activisme passiu, un activisme de caire cultural i reactiu i un activisme més polític (vegeu l'annex 6). A diferència de la tendència destacada en

les enquestes marcada pels activismes més reactius i polítics, en les entrevistes hi ha hagut una tendència més marcada pel tipus d'activisme de consum.

Gràfic 16. Relació entre els tipus d'activisme dels últims 12 mesos i les pràctiques a la llar

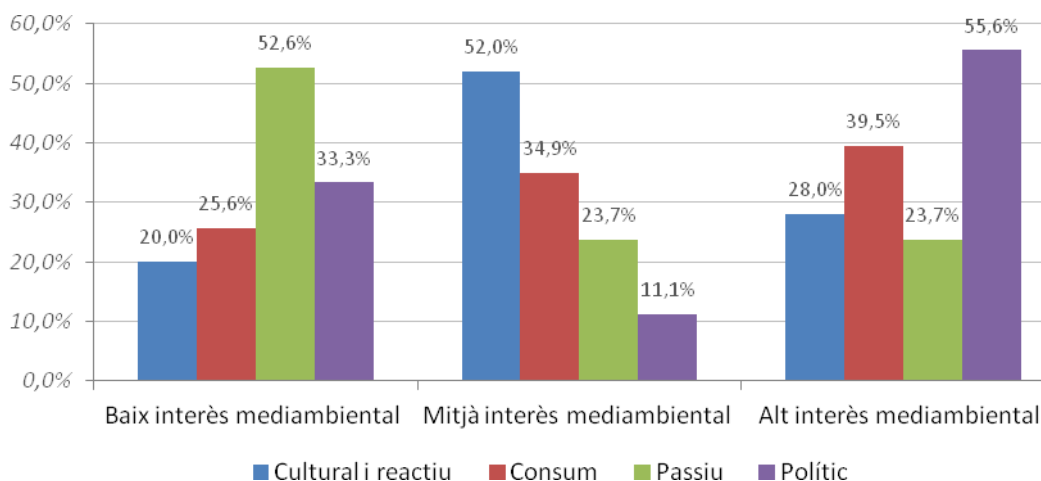

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

D'altra banda, **les persones més conscienciades en l'àmbit del consum i que tenen algun tipus d'activisme en aquest sentit** (comprar productes per raons socials, polítiques o ambientals; fer boicot o deixar de comprar algun producte o marca comercial per raons socials; mesures per a un consum sostenible en la vida diària o mesures per a una alimentació saludable; entre d'altres) **són les que fan més pràctiques ambientals a la llar actualment** (vegeu el gràfic 16).

Altrament, destaca el fet que les persones amb una tendència més marcada cap a l'activisme polític o, en segon pla, un activisme més centrat en les formes de consum, són les que també tenen més interès en la sostenibilitat i el medi ambient (vegeu el gràfic 17).

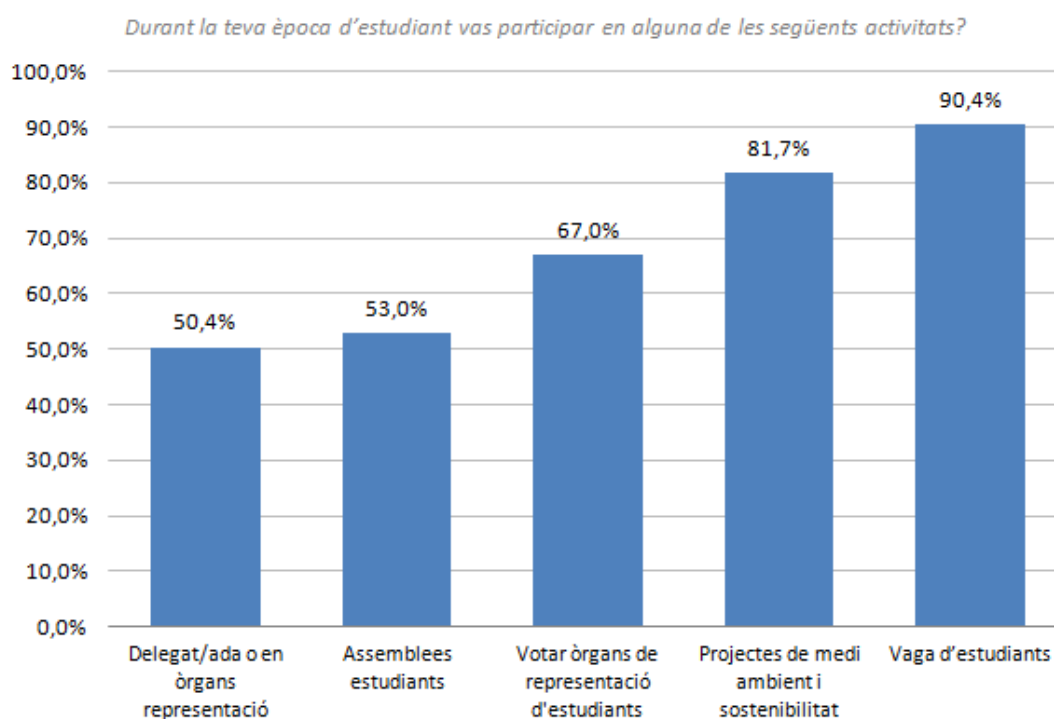
Gràfic 17. Relació entre els tipus d'activisme dels últims 12 mesos i l'interès ambiental

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Quant a l'activisme sobre aspectes de ciutadania i participació política durant l'època d'estudiant (votar pels òrgans de representació d'estudiants; ser escollits com a delegats o delegades en els òrgans de representació d'estudiants; assistir a assemblees d'estudiants per debatre temes; participar en una vaga d'estudiants o participar en projectes relacionats amb el medi ambient i la sostenibilitat), destaca en primera posició el fet d'haver participat en una vaga d'estudiants (90,4%). Seguit per la participació en projectes relacionats amb el medi ambient i la sostenibilitat (81,7%), votar pels òrgans de representació d'estudiants (67%), l'assistència a assemblees d'estudiants (53%) i, finalment, ser escollit com a delegat o delegada o participar en òrgans de representació estudiantil (50,4%) (gràfic 18).

Gràfic 18. Participació durant l'època d'estudiant

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

Participació en tasques domèstiques i de cura

A partir de les entrevistes que s'han fet, destaca que la mitjana d'hores que els i les joves entrevistats manifesten dedicar a la setmana a les tasques de la llar és de poc més de sis hores (6,2 hores) a la setmana. **Les noies dediquen una mica més de temps que no pas els nois a tasques domèstiques. La diferència en la dedicació d'hores a les tasques de la llar sembla que ve més per la insistència familiar en la col·laboració a casa que per una segmentació per raons de gènere.**

“Jo trobo bé que m’inculquessin que havia de fer *algo* a casa, com per l’edat suposo que era l’únic que podia fer.” (Alumne 16: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Parar i desparar la taula, això de tota la vida... sí, sí. Entre jo i el meu germà, per començar a habitar-te a que no ets, no, no soc un rei que viu aquí i la resta fan, sinó una mica col·laborar i cooperar perquè tot vagi endavant.” (Alumne 10: escola privada concertada i entorn socioeconòmic alt)

A més, es poden veure diferències entre dos tipus de perfils: les persones més conscienciades i amb més pràctiques ambientals actuals enfront de les que estan menys conscienciades i menys pràctiques fan. S’observa com més **consciència comporta més implicació actual en les tasques domèstiques** (gairebé 8 enfront de poc més de 5). En general, detectem que entre el perfil més conscienciat sobre la sostenibilitat trobem famílies on **les tasques de la llar estan repartides d’una manera més equitativa i les activitats que feien de petits amb el pare i la mare també semblen més repartides**.

En canvi, en els perfils menys conscienciats també hi imperen més un tipus de famílies on les tasques en alguns casos recauen molt més sobre la mare, sobretot en qui fa la neteja de la casa o en l’organització familiar (decidir menús, posar rentadores, organització de tasques...).

De tota manera, en el cas que les tasques siguin més repartides, les tasques concretes són repartides de manera segmentada; la mare fa tasques de la llar de manera més regular incloent-hi la responsabilitat de l’organització o *management* familiar (Torns i Carrasquer, 2002) i el pare es dedica a tasques de manera més esporàdica i de fora de la llar (compra) i també s’encarrega de les tasques administratives o petites reparacions de la llar.

“El meu pare fa tot el tema administratiu, tot el que està més relacionat amb moure diners i gestionar coses d’aquest estil. També reparacions mecàniques, això ho fa el meu pare o el meu germà. La resta de coses les fa la meva mare, el meu pare de vegades col·labora una mica amb el que és la cuina però poc.” (Alumne 18: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

“Mi padre, cocinar e ir a comprar. Mi madre limpia, plancha la ropa y todo lo de la ropa.” (Alumne 11: escola pública i entorn socioeconòmic baix)

Una distinció similar la podem trobar pel que fa a les activitats de lleure que es feien en l’etapa de la infància amb el pare i la mare. Com a tendència general, els **pares s’encarreguen més de qüestions lúdiques i esporàdiques** (sobretot esportives) i **les mares de la intenció i les pràctiques més habituals** (portar i recollir a l’escola o a activitats extraescolars, passejar).

“Crec que amb el pare sí que era molt, ens potenciava molt llegir, li encanta fer trencaclosques i fèiem trencaclosques amb ell a vegades. Amb la mare era anar a comprar... roba, no menjar, eh, sinó roba, era ella qui ens acompanyava al metge, era ella qui ens acompanyava, o sigui, qui ens venia a recollir a l’escola, qui ens portava als extraescolars... jo què sé.” (Alumne 5: escola privada concertada i entorn socioeconòmic baix)

“Doncs anar al *parque* (referint-se a la mare)... En realitat amb els dos, és que amb el meu pare també fèiem bastantes més coses, amb el meu pare en qüestió de l’anar-me’n fora i *demés* amb el meu pare. Amb la meva mare, la recordo molt amb temes de portar-me al *cole*,

però això no *contaria*, no? Doncs portar-me a l'escola i portar-me al *parque*, clar... perquè venia junt. I... sobretot coses que fem tots junts.” (Alumne 9: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

Particularment, veiem que entre els i les joves amb **més consciència i pràctica de sostenibilitat hi ha les famílies on la repartició en l'àmbit de lleure i l'oci és més equitativa** i es fan més activitats de manera conjunta. En canvi, entre els i les joves on hi ha menys consciència i pràctiques ambientals, les activitats d'oci amb mares i pares en la infància eren menys equitatives, i segueixen clarament el patró comentat anteriorment: amb el pare un tipus d'activitats més lúdiques i esporàdiques i amb la mare d'intendència i pràctiques més habituals.

Una altra qüestió interessant que hem analitzat és la influència de la realització de tasques domèstiques en la seva infància. Veiem que el fet de fer tasques des de petits, lligades a cada edat, com pot ser parar la taula i desparar la taula, fer el llit o posar la roba bruta a la cistella, són pràctiques bastant freqüents entre les famílies. Podem pensar que la realització de pràctiques de la llar per a la col·lectivitat familiar pot ser una llavor per a una futura responsabilització social en relació amb la sostenibilitat.

No hem detectat una relació directa entre les tasques que es feien de petit i el que es duu a terme actualment segurament perquè influeixen més els discursos que acompanyen les pràctiques que no pas les pràctiques en si. És a dir, que, **a més de portar a terme les pràctiques, cal un discurs de conscienciació i responsabilitat per tal que aquestes perdurin en el temps**. Veiem en aquests casos un discurs força generalitzat entre els i les joves entrevistats, que el fet de dur a terme aquestes tasques en la infantesa fa que de grans siguin més responsables, conscients que les tasques de la llar s'han de repartir i s'han de fer per iniciativa pròpia —en el sentit que no cal que algú externament li hagi d'anar recordant que les tasques s'han d'anar fent— (es poden consultar els resultats exposats en l'annex 6).

Sostenibilitat avui: creences, valors i expectatives

Responsabilització

L'anàlisi del contingut de les entrevistes ens ha permès identificar diversos discursos en relació amb el grau de responsabilització dels i les joves respecte a la sostenibilitat i el medi ambient. En aquest context s'identifiquen dos nivells teòrics diferents que ens permeten analitzar els discursos dels i les joves:

- **Control extern:** responsabilització a les administracions, governs i altres agents.
- **Control compartit:** és una qüestió tant individual com de les administracions, governs i les seves diferents mesures polítiques (que hem anomenat *control compartit*).

Seguint aquest fil argumental, a l'anàlisi de les entrevistes s'identifiquen discursos que fan referència al control extern tal com es mostren als fragments següents:

“Sí que hi ha un tema de conscienciació però falta més... Per part de tota la gent, entre els que m'incloc, emmm... Ara no em surt la paraula, com interioritzar-ho més, saps? Com si diguéssim conscienciar-ho més, perquè la gent no se n'adona que d'aquí 100 o 200 anys, els nostres hereus no viuran tan bé com nosaltres... no només social i econòmicament..., sinó ecològicament també. La gent té massa problemes en l'àmbit quotidià per preocupar-se de l'ecologia, és important, però la gent té tants problemes amb això que l'ecologia, al no *atanye'ls* tant, aleshores fa que es despreocupin. No és que no els interessi, clar que els interessa, el que passa és que la gent té altres problemes i les coses més mundanes són les que acaben condicionant el pensament de cadascú.” (Alumne 19: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Si els de dalt no li donen importància, qui t'educa no té aquesta preocupació i els teus amics només parlen del que faran després d'acabar l'escola, i a la televisió tampoc se li dona la importància que té[...] Doncs si entre els mitjans de comunicació i el Govern no fan res, *pues* la gent, si tampoc es mou pel seu compte i ningú els hi dona consciència... [...] de les grans empreses, o sigui, que per molt que nosaltres fem *algo*, si som quatre els que tallen el bacallà, són ells, i els que podrien fer *algo* són ells... i no ho estan fent.” (Alumne 2: escola pública i entorn socioeconòmic baix)

D'altra banda, també són molts els i les joves que atribueixen la responsabilitat a altres agents i apel·len a un control compartit.

“Primer de tot, de cada persona individualment, mentalitzar-se i dir... 'val, jo també reciclaré però crec que les altres persones que m'envolten també ho faran'. És a dir, tots posar la nostra part personal a fer-ho... I també, *bueno*, per a que això sigui possible *pos* com més visible sigui a la societat a través dels mitjans, del que s'ensenya a les escoles, etc., doncs més fàcil serà que les persones ho facin per si mateixes.” (Alumne 15: escola pública i entorn socioeconòmic baix)

“Hem d'intentar que el nostre cercle sigui conscient i si jo soc conscient i veig que, que, jo què sé... que si un amic no ho fa, explicar-li el perquè, explicar-li les conseqüències i crec que som tots, els mitjans de comunicació, la ciutat, qui hem de potenciar que tothom en sigui conscient.” (Alumne 12: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Sí. Doncs és un tema de consciència, de consciència social i a nivell individual, de poder no ignorar... de no ser uns ignorants en aquest aspecte i de que aleshores, girar o enfocar la teva vida entorn a això. Adaptar-te tu al medi, no adaptar el medi a tu.” (Alumne 14: escola privada concertada i entorn socioeconòmic mitjà)

“Jo crec que com a persones podem fer poc... podem fer, eh! Però podem fer poc. *Bueno*, clar, jo què sé, no sostenibilitat però a mi quan a la carrera em deien 'l'aigua que tu t'estàs bevent potser ha passat per tres cossos abans que el teu'... buf, saps? És dur. Jo crec que, ara mateix, també, la societat com està fent els productes envasats, no? Són tan de plàstic, de fer-ho tot amb tants... *bueno*, que dius... agafes un, et fas un dinar i tires no sé quants plàstics a la paperera. Lògicament que ho recicles però igualment, ostres! No es podria fer però amb molt menys plàstic? No? Vull dir, sí que nosaltres com a persones podem aportar el nostre gra de sorra i sí que podem fer coses, però s'hauria de canviar també primer des *d'alt*, que és molt complicat però no sé. També és una visió molt idealista però sí.” (Alumne 6: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

Una de les conclusions interessants que s'ha pogut constatar és **l'existència d'un patró entre els entrevistats i les entrevistades en què les persones més conscienciades, amb més coneixements i més pràctiques sostenibles, són majoritàriament les persones que mantenen un discurs de **responsabilització compartida**** (vegeu l'annex 6).

En aquest sentit, aquestes persones creuen que la responsabilitat envers el desenvolupament de la sostenibilitat recauria tant en ells i elles mateixes com en altres agents com són els governs i

les administracions a través del desenvolupament de certes polítiques, el sector empresarial, el món educatiu o els mitjans de comunicació i la seva influència.

Controlabilitat

Un altre focus de l'estudi s'ha centrat a analitzar en quina mesura les persones entrevistades **consideren que les problemàtiques** en relació amb la sostenibilitat i el medi ambient **són controlables i/o reversibles**. La importància d'aquest element està en el fet que pot condicionar les pràctiques que duem a terme en la seva vida quotidiana.

En aquest cas, trobem que tant les persones **més conscienciades, amb més coneixements i més pràctiques sostenibles, com les menys conscienciades, amb menys coneixements i menys pràctiques sostenibles, consideren que la situació ambiental actual és poc reversible**. Així doncs, ambdós col·lectius consideren que el canvi climàtic és poc controlable, i que és difícil revertir la situació actual i les conseqüències negatives produïdes fins ara.

“Jo crec que com a persones podem fer poc... podem fer, eh! Però podem fer poc.” (Alumne 6: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

“La gent no se n'adona que d'aquí 100 o 200 anys, els nostres hereus no viuran tan bé com nosaltres... no només social i econòmicament..., sinó ecològicament, també.” (Alumne 19: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Ja només veient primer la capa d'ozó ja, vull dir és que és tot, ja no només és el nostre futur... és el nostre planeta. És, és, la capa d'ozó, és, és els pols que s'estan *derretén*, és el... és tot. Vull dir, és la contaminació, que tu veus Barcelona i veus una capa de brutícia que penses, ostres! Doncs l'hem fet nosaltres, no? No sé, i que veus que coses tan maques, que podrien continuar sent maques, les estem destruint. Que clar que després penses que estàs vivint en aquest món, no? I tu estàs bé, que és una contradicció una mica... que sí penso que s'hauria de fer més del que es fa.” (Alumne 6: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

“Perquè... això ja és a nivell de temes ecològics i biològics doncs que el món on vivim pot anar aguantant... si anem fent, *bueno*, augmentant les emissions de CO₂, doncs i així, però arribarà un moment que això serà insostenible i doncs que... jo crec que patirem les conseqüències.” (Alumne 7: escola pública i entorn socioeconòmic mitjà)

En aquesta línia, ens trobem que en el cas de les persones més conscienciades, amb **més coneixements i més pràctiques sostenibles**, el **discurs de poca reversibilitat** dels efectes negatius del canvi climàtic i altres problemàtiques ambientals actuals **sorgeix d'un alt coneixement de la temàtica i els agents que hi intervenen**.

“De les grans empreses, o sigui, que per molt que nosaltres fem *algo*, si som quatre els que tallen el bacallà són ells, i els que podrien fer *algo* són ells... i no ho estan fent.” (Alumne 1: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Que es parla molt i es fa poc. En temes internacionals es parla molt dels protocols de Kyoto, que s'ha de reduir les emissions de CO₂, etc., etc., però després, a l'hora de la veritat, no em dona la impressió que les coses canviïn el més mínim. I quant al consum, moltes persones ens recorden que s'ha de reduir el consum de coses, etc., etc., però després, a l'hora de la veritat, no tothom ho aplica ni molt menys.” (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“La responsabilitat és, en cada cas, de qui li toca. Com a consumidor, la responsabilitat del que consumeixes és teva; com a polític, la responsabilitat política és teva; com a empresari, el que tu puguis fer està a les teves mans i és la teva responsabilitat.” (Alumne 3: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

“Crec que necessitem un canvi social i sobretot jo ho relaciono molt amb el sistema econòmic que tenim, que de vegades bloqueja el desenvolupament sostenible.” (Alumne 4: escola pública i entorn socioeconòmic alt)

A més a més, els discursos d'aquest perfil de joves també apunten a una crítica al sistema de producció actual i als seus interessos econòmics com a causants de la situació i/o factors de bloqueig cap a mecanismes més centrats en la sostenibilitat i el medi ambient.

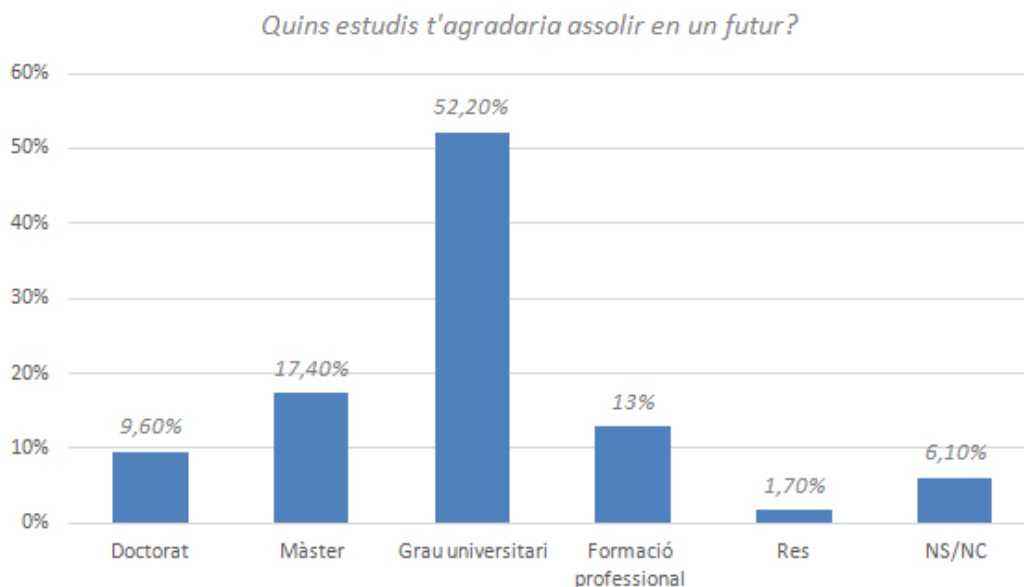
Tot i així, aquests perfils de persones entrevistades destaquen pel fet de tenir unes **pràctiques sostenibles interioritzades i intentar fer quelcom dins del seu marge de control individual**. En canvi, els i les joves menys conscienciats, amb menys coneixements i menys pràctiques sostenibles, responen a un discurs de poca reversibilitat envers els efectes negatius del canvi climàtic i altres problemàtiques ambientals actuals com a justificació tant de la seva falta de consciència i implicació com de la seva falta de pràctiques sostenibles dins el seu marge d'acció individual.

Expectatives futures

En un altre ordre de coses, també es va voler explorar les expectatives futures dels i les joves en relació amb les seves pràctiques i interès ambiental. A través de la pregunta de l'enquesta “Quins estudis t'agradaria assolir en el futur?”, hi ha una tendència general a voler assolir estudis superiors.

Els resultats mostren com un 52,2% vol assolir un grau universitari, seguit d'un 17,4% que declara que vol assolir estudis de màster (vegeu el gràfic 19). Les anàlisis realitzades per explorar la relació entre les expectatives en l'àmbit educatiu i l'interès i les pràctiques ambientals actuals no han mostrat relacions significatives ni patrons clars. De tota manera, les anàlisis dutes a terme mostren una certa tendència en el sentit que aquells que no han fet via acadèmica són els que menys motivats estan per aquestes qüestions ambientals.

Gràfic 19. Tipus d'estudis que es volen assolir en un futur

Font: elaboració pròpia a partir de les dades de l'enquesta.

A partir de la dimensió professional i la pregunta “A què t'agradaria dedicar-te en el futur?”, més d'un 10% de les persones enquestades apunten que els agradaria dedicar-se a professions relacionades amb la sostenibilitat i el medi ambient: viure a la muntanya de manera autosuficient, biòleg o biòloga, treballar en un parc natural, enginyeria d'energies renovables, plantejament urbanístic, tècnic/a de medi ambient, conselleria de sostenibilitat, entre d'altres. Com passava en el cas de la trajectòria formativa, no es pot establir que en les expectatives laborals hi hagi una tendència clara i de pes significatiu, però es podria apuntar a una lleugera predisposició per part d'una part d'ells i elles cap a àmbits professionals relacionats amb el medi ambient.

Present, passat i perspectives de futur

Els canvis recents derivats de l'anomenada societat del coneixement estan dibuixant unes societats cada cop més complexes que provoquen transformacions que tenen conseqüències en diversos àmbits. En relació amb la sostenibilitat són d'important rellevància dos aspectes. D'una banda, la formació i el coneixement tenen un paper fonamental en la vida de les persones i, d'altra banda, el procés d'urbanització i l'augment de la complexitat de les grans ciutats situen l'entorn i el territori com a aspectes fonamentals per a l'accés igualitari als recursos segons el lloc geogràfic on se situïn els individus.

En aquest nou context, l'educació i el coneixement esdevenen cada cop més centrals com a elements diferenciadors, i situen les persones en posicions desiguals dins la societat. L'emergència i la necessitat de (in)formar-se i iniciar-se cada cop en un ventall més gran i plural de coneixements i habilitats és evident.

Un dels àmbits que esdevé fonamental és la formació en la cultura de la sostenibilitat per tal de prendre consciència dels impactes que tots aquests canvis poden tenir en el nostre entorn i en nosaltres mateixos i quina és la responsabilitat de cadascú. L'escola i els diferents agents educatius d'un territori esdevenen centrals per transmetre els coneixements i valors necessaris per a la convivència social i la creació d'una futura ciutadania proactiva en la conservació de l'entorn i els recursos del planeta. A la ciutat de Barcelona, el programa Escoles + Sostenibles (antigament Agenda 21 Escolar) és una de les iniciatives educatives més importants que té com a objectiu **contribuir a la sostenibilitat des de l'educació i amb el reconeixement de les escoles com a agents de canvi a la ciutat.**

Les conclusions que aquí es presenten recullen l'experiència d'aquest programa a partir de la veu —enquestes i entrevistes— dels principals protagonistes: els i les joves que van estar escolaritzats en centres que formen part del programa. Cal dir que la recerca es planteja des d'una triple mirada: en primer lloc, una mirada a la realitat actual dels i les joves i els seus interessos i pràctiques. Una segona mirada cap al passat i a les experiències viscudes i recordades de l'etapa escolar, i com aquestes poden haver influït en les seves pràctiques actuals. En darrer lloc, una tercera mirada cap al futur per traçar possibles línies de treball que segueixin aprofundint en la presa de consciència i el compromís ciutadà dels escolars de la ciutat de Barcelona.

La mirada al present: joves a la ciutat de Barcelona

Sostenibilitat i joves a la ciutat de Barcelona - Coneixement de la sostenibilitat

Tots els i les joves que van estar escolaritzats en centres educatius amb el programa Escoles + Sostenibles guarden en el seu imaginari col·lectiu una percepció clara sobre la importància de la sostenibilitat. Cal distingir, però, diversos nivells de coneixement vinculats a quatre dimensions:

- la importància i rellevància de la sostenibilitat;
- la identificació d'agents i actors decisius en la presa de decisions i d'accions i mesures per implementar en diferents àmbits a fi de contribuir a la millora de la sostenibilitat;
- les pràctiques que duen a terme en la seva vida quotidiana, i
- la voluntat de compartir el coneixement en el seu entorn social.

Aquestes quatre dimensions ens permeten dibuixar un contínuum en el qual es distingeixen els i les joves segons el seu coneixement ambiental. D'una banda, s'observa un conjunt de joves amb un alt coneixement caracteritzat pel fet que donen molta importància a la sostenibilitat, perquè tenen una visió crítica i capacitat d'identificar actors rellevants en la presa de decisions, així com pel coneixement d'un gran conjunt de mesures per contribuir en la millora de la sostenibilitat en un gran ventall d'àmbits que van des de l'alimentació fins al consum, gestió de residus, mobilitat, etc.

D'altra banda, al pol oposat hi trobem els i les joves amb nivells de coneixement més baixos; aquests es caracteritzen pel fet de reconèixer que no tenen coneixements ni una fonamentació sòlida de la sostenibilitat, perquè duen a terme poques pràctiques ambientals al seu dia a dia, per una manca de capacitat d'identificació d'actors i mesures concretes i, consegüentment, pel fet de no transmetre les pràctiques sostenibles que ells fan al seu entorn més proper.

Els resultats revelen que entre el conjunt de joves hi ha un interès molt alt pels temes ambientals (al voltant del 8,3 sobre 10). Mostren preocupació i sovint consciència per la sostenibilitat.

Sostenibilitat avui: creences, valors i expectatives - Responsabilització

S'observa l'existència d'un patró entre les persones incloses en l'estudi; les més conscienciades, amb més coneixements i més pràctiques sostenibles són majoritàriament les que mantenen un discurs de responsabilització compartida. En aquest sentit, són conscients del seu paper individual i al mateix temps identifiquen altres actors com els de les administracions, governs i les seves diferents mesures polítiques. A l'altra extrem hi trobem els i les joves amb uns nivells de consciència i coneixement baix o poc sòlid en l'àmbit ambiental que, alhora, duen a terme poques activitats o prenen poques mesures per contribuir a la millora del medi ambient. Entre aquests, la noció de responsabilització tendeix a ser més abstracte i a donar un paper més rellevant a actors més macrosocials enfront del seu paper individual.

Sostenibilitat avui: creences, valors i expectatives - Controlabilitat

Un altre dels elements analitzats ha estat la percepció de la controlabilitat; és a dir, la percepció que allò que ocorre pot ser alterat —o controlat— per un mateix. Aquest element és central, ja que pot condicionar la noció de reversibilitat de la situació ambiental actual i les pràctiques que es duen a terme. Els resultats mostren com les persones menys conscienciades, amb menys coneixements i menys pràctiques sostenibles, mostren una tendència al discurs de la incontrollabilitat de la situació ambiental actual amb un marge de maniobra individual molt baix per adoptar mesures. Aquesta situació podria estar consolidant el poc interès i desincentivant l'acció de mesures concretes en la seva vida quotidiana.

Una mirada cap al futur

Cal introduir pràctiques significatives als centres que garanteixin la màxima participació i que ajudin a augmentar la percepció de controlabilitat dels processos de sostenibilitat. D'aquesta manera es reforça la presa de consciència de la possibilitat de canvi de la situació actual i de responsabilització individual.

Sostenibilitat i joves a la ciutat de Barcelona - Pràctiques ambientals actuals

Els resultats mostren una clara correlació entre el grau d'interès en la sostenibilitat i el medi ambient i les pràctiques que els participants fan en la seva vida quotidiana. En aquesta línia, s'observa com les persones menys conscienciades, amb menys coneixements i menys record de les pràctiques sostenibles realitzades a l'escola, són també les persones que actualment duen a terme menys pràctiques ambientals en el dia a dia i a la llar.

Una mirada cap al futur

L'interès generalitzat per la sostenibilitat que mostren les persones que han participat en la recerca posa de manifest la vàlua i repercussió del programa Escoles + Sostenibles i la necessitat de garantir-ne la continuïtat i l'aprofundiment així com la generalització del màxim d'accions a tot l'alumnat dels centres escolars.

Una sèrie de pràctiques semblen estar força consolidades i interioritzades i no qüestionades entre les persones que han participat en el programa. Entre aquestes hi ha prendre mesures per a una alimentació saludable, la separació de residus, mesures per evitar llençar productes contaminants a l'aigüera, reutilitzar materials o evitar el malbaratament d'aigua, que són les que porten a terme la gran majoria dels i les joves (més d'un 75%).

Altres iniciatives són menys comunes tot i que més de la meitat afirma que les realitza. Per exemple, evitar malbaratar aliments, refusar bosses de plàstic, reduir el volum de la música que s'escolta, recollir deixalles de l'entorn, usar carmanyola i utilitzar la deixalleria, entre d'altres.

En darrer lloc, en sentit contrari, altres iniciatives mostren menys interès entre els i les joves: l'hort urbà, fer compostatge, tenir una mobilitat sostenible, millorar la biodiversitat urbana o comprar productes amb envasos retornables. Totes aquestes són pràctiques que es duen a terme per un conjunt molt més reduït (menys d'un 25%).

Una mirada cap al futur

Cal seguir treballant perquè el programa Escoles + Sostenibles faci possible que les línies pedagògiques dels centres introdueixin les pràctiques menys comunes i/o consolidin i reforcin les més esteses.

Sostenibilitat i altres formes de participació

S'ha posat de manifest que les pràctiques ambientals que els i les joves duen a terme en l'actualitat s'associen a diverses formes de participació i activisme. A partir de les tipologies — reactiu, polític, cultural, de consum i passiu—, s'observa una correlació entre les persones més inactives socialment i les que fan poques pràctiques sostenibles.

En sentit contrari, s'observa que formes múltiples de participació o activisme i de conscienciació en temes polítics i culturals tenen una relació directa amb un interès i coneixement més grans en la temàtica ambiental i més pràctiques sostenibles que es porten a terme quotidianament. Aquests resultats van en la mateixa línia que els resultats d'altres recerques a escala europea (Hoskins, D'Hombres i Campbell, 2008; Hoskins, Janmaat i Villalba, 2012; United Nations Educational, 2013).

Una mirada cap al futur

Fomentar la participació en tots els àmbits de la ciutat i des d'una perspectiva global en termes de sostenibilitat. Considerar l'escola com un agent social actiu que connecti els continguts escolars i les pràctiques ambientals amb espais de participació més amplis.

La mirada al passat: els agents socialitzadors ambientals

Sostenibilitat i agents socialitzadors

Una de les conclusions més contundents i rotundes que s'han anat repetint al llarg de la recerca és la importància de múltiples agents de socialització simultanis i el paper central de la família i l'escola com a agents de socialització ambientals. D'aquesta manera, l'escola conjuntament amb la família són la primera opció d'agents de transmissió dels coneixements ambientals, la segona és només l'escola. Altres combinacions com l'escola conjuntament amb entitats de lleure —

grups excursionistes o el cau, exclusivament la família, les amistats o els centres excursionistes i el cau de manera individual— esdevenen també agents però amb un pes molt inferior.

La importància d'aquesta multiplicitat d'agents està en el fet que els i les joves que fan més pràctiques ambientals actualment són els que van tenir més agents socialitzadors simultàniament; per tant, que van aprendre a l'escola, cau o esplai i família de manera coincident.

Una mirada cap al futur

L'Ajuntament de Barcelona pot aprofitar la permeabilitat de les famílies amb infants per fer-los agents actius en les pràctiques i activitats tant al centre educatiu com fora del centre que fomentin les pràctiques i el coneixement ambiental. El programa Escoles + Sostenibles és una eina que ha esdevingut clau per fomentar la participació interconnectada entre els diferents agents socioeducatius de l'entorn i que garanteix el treball en xarxa.

Sostenibilitat, contextos i escola

L'escola pot esdevenir un agent clau i central per revertir situacions de partida. Constatem que en els centres situats en entorns d'alta vulnerabilitat hi ha un compromís ferm dels equips docents i també són els centres on més pràctiques es duen a terme. En aquest sentit, els centres educatius tenen un paper rellevant en la transmissió de pràctiques i valors ambientals i poden esdevenir un agent clau per compensar la manca de pràctiques a la llar.

Una mirada cap al futur

Per treballar des del programa Escoles + Sostenibles per a la igualtat, cal seguir donant suport de manera prioritària a les iniciatives d'equips docents consolidats de centres d'alta vulnerabilitat per garantir la participació de les famílies, ja que és entre aquestes on hi ha més necessitat de consolidar una consciència global sobre la sostenibilitat.

Analitzant de manera retrospectiva les pràctiques i els discursos de quan l'alumnat vivia amb la seva família en la infantesa, s'ha pogut veure com a banda de les pràctiques que es realitzaven a casa, va ser important que aquestes anessin acompanyades i fossin coincidents amb els discursos a favor de la consciència ciutadana i la corresponsabilització amb el medi ambient transmesos a l'escola.

Una mirada cap al futur

Per garantir l'impacte del programa Escoles + Sostenibles a llarg termini cal seguir reforçant la combinació del doble vessant de discursos i pràctiques que assegurin el record i l'empremta d'ambdós aspectes en tots els infants i joves i es pugui anar consolidant el compromís ciutadà per la sostenibilitat.

El programa E+S a l'escola

En una darrera mirada cap al passat, s'ha volgut avaluar el record que tenen els i les joves del programa E+S (antigament Agenda 21 Escolar) que es va dur a terme durant la seva escolarització. La immensa majoria té el record d'algunes accions impulsades pel programa, així com el seu desenvolupament.

El conjunt de pràctiques que més recorden són les relatives a les mesures entorn del consum responsable, la separació de residus, mesures per a una alimentació saludable, consum responsable de l'aigua i la realització d'un hort.

Finalment, cal destacar que hi ha un coneixement i record de diversa intensitat sobre la importància i la necessitat de treballar per un desenvolupament sostenible. Això sembla mostrar una relació amb les pràctiques i l'interès actuals. Entre els que tenen un record més viu de participar en el programa E+S al seu centre, destaca el fet que són els que actualment fan més pràctiques sostenibles a casa i també els que tenen més interès actual en temes ambientals. L'impacte del programa i les seves pràctiques actuals es fa més palès en l'alumnat que ha acceptat un compromís o ha representat el seu centre en actes i trobades del programa, o ha participat en activitats de caràcter excepcional.

Una mirada cap al futur

Es constata el paper rellevant que té el programa Escoles + Sostenibles en els centres on hi és present. És molt important que l'alumnat visqui el programa en primera persona en qualsevol dels escenaris possibles dins o fora del centre perquè l'impacte sigui més gran.

Bibliografia⁷

ABRIL, M.; CASTELLTORT, A.; FRANQUESA, T.; WEISSMANN, H. (2000). *La participació a l'Agenda 21 Escolar de Barcelona*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

AJUNTAMENT DE BARCELONA (2011). *En el camí de l'escola sostenible: Una nova guia per fer l'Agenda 21 Escolar*. Versió en català consultable a www.bcn.cat/agenda21.

AGUD-MORELL, I.; CIRASO-CALÍ, A.; PINEDA-HERRERO, P.; SOLER-MASÓ, P. (2017). "Percepción de los jóvenes sobre los espacios y momentos en su proceso de empoderamiento. Una aproximación cuantitativa". *Pedagogia Social. Revista Interuniversitaria*, 0(30), 51. https://doi.org/10.7179/PSRI_2017.30.04

ANTÓN, F.; CÓNSOLA, A.; DONAT, C.; PORCEL, S.; COLL, F. (2016). *1.1.3. Elaboració del mapa de barris i de les àrees estadístiques de referència*. Barcelona: Institut d'Estudis Regionals i Metropolitans de Barcelona (IERMB).

ÀREA DE PARTICIPACIÓ I MOVIMENTS SOCIALS DE L'INSTITUT DE GOVERN I POLÍTQUES PÚBLIQUES. (2009). *Avaluació de l'Agenda 21 Escolar de Barcelona*. Barcelona.

BENEDICTO, J.; RAMOS, M. (2018). "Young People's Critical Politicization in Spain in the Great Recession: A Generational Reconfiguration?". *Societies*, 8(3), p. 89.

CASAL, J.; GARCIA, M.; MERINO, R.; QUESADA, M. (2006). "Itinerarios y trayectorias. Una perspectiva de la transición de la escuela al trabajo". *Trayectorias. Revista de Ciencias Sociales*, VIII(22), p. 9-20.

CIS (2017). *Latinobarómetro 2017 (XV)*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas.

DEP Institut(2015). *Avaluació programa Barcelona Escoles + Sostenibles. Resum executiu de l'avaluació*. Barcelona.

DEPARTAMENT DE BENESTAR SOCIAL I FAMÍLIA (2013). *Enquesta a la joventut de Catalunya 2012. Vol. 1: Transicions juvenils i condicions materials d'existència*. Barcelona.

ELIAS, M.; MERINO, R.; SANCHEZ-GELABERT, A. (2017). "Itinerarios educativos en la post-obligatoria, continuidad y desigualdades". A: *II Conferencia Ibérica de Sociología de la Educación*. Córdoba.

Enquesta d'hàbits i valors sobre medi ambient i sostenibilitat. (2013). Resum executiu. Barcelona: Ajuntament de Barcelona. Consultada de http://www.sostenibilitatbcn.cat/attachments/article/594/enquesta_habits.pdf

EUROPEAN SOCIAL SURVEY. (2018). "European Attitudes to Climate Change and Energy: Topline Results from Round 8 of the European Social Survey". *ESS Topline Results Series Issue 9*.

FORESTELLO, A. M. (2013). *La cultura de participación en los centros de secundaria: Un estudio de casos en la Agenda 21 escolar*. Barcelona: Graó.

FRANQUESA, T.; WEISSMANN, H. (2006). "Les escoles i el seu paper en la sostenibilitat local. El programa Agenda 21 de l'Ajuntament de Barcelona". *Nous Horitzons*, 181, p. 41-46. Barcelona.

FRANQUESA, T. (2006). "Educació (ambiental) per la sostenibilitat a l'escola". *Sostenible. Revista de la Xarxa de Ciutats i Pobles cap a la Sostenibilitat*. Barcelona. Disponible a: http://www.sostenible.cat/sostenible/web/noticies/sos_noticies_web.php?cod_idioma=1&seccio=5&num_noticia=397300

FRANQUESA, T.; WEISSMANN, H. (2008). "En el camino de la escuela sostenible. El programa Agenda 21 Escolar de Barcelona". *Culture della Sostenibilità: Forme e processi per l'educazione sostenibile*. Milano: Franco Angeli, 2, p. 10-22. Disponible a: http://www.francoangeli.it/Riviste/Scheda_Riviste.asp?IDarticolo=35077

⁷ S'inclouen tant les referències esmentades al text com la bibliografia consultada per a la realització de l'informe i per elaborar els materials de recerca (enquestes i guions d'entrevista).

FRANQUESA, T.; WEISSMANN, H. (2009). "Criteris d'avaluació pels centres que participen al Programa Agenda 21 Escolar de Barcelona. Anàlisi d'un instrument d'autoavaluació i respostes davant la proposta de la seva implementació". *Enseñanza de las Ciencias*, número extra, VIII Congreso Internacional sobre Investigación en Didáctica de las Ciencias. Barcelona, p. 1214-1219. Disponible a: <http://ensciencias.uab.es/congreso09/numeroextra/art-1214-1219.pdf>
<http://ensciencias.uab.es/congreso09/numeroextra/art-1214-1219.pdf>.

FRANQUESA, T.; PUJOL, T.; MUCCIO, G. (2011). "Education for Sustainable Development: The Barcelona School Agenda 21 Program". *ICLEI Case Studies*, núm. 125 (març 2011). Disponible a <http://80.33.141.76/ag21/index.php/publicacions-2>

GONZÁLEZ-MOTOS, S.; SANCHEZ-GELABERT, A.; SINTES, E. (2017). *Anàlisi de dades. Document de base 2 per a l'informe 'Oportunitats educatives a Barcelona 2016'*. Barcelona.

HOSKINS, B.; D'HOMBRES, B.; CAMPBELL, J. (2008). "Does Formal Education Have an Impact on Active Citizenship Behaviour?". *European Educational Research Journal*, 7(3), p. 386-402. <https://doi.org/10.2304/eeerj.2008.7.3.386>

HOSKINS, B.; JANMAAT, J. G.; VILLALBA, E. (2012). "Learning citizenship through social participation outside and inside school: an international, multilevel study of young people's learning of citizenship". *British Educational Research Journal*, 38(3), p. 419-446. <https://doi.org/10.1080/01411926.2010.550271>

KESER, F.; AKAR, H.; YILDIRIM, A. (2011). "The role of extracurricular activities in active citizenship education". *Journal of Curriculum Studies*, 43(6), p. 809-837. <https://doi.org/10.1080/00220272.2011.591433>

POORTINGA, W.; FISHER, S.; BÖHM, G.; STEG, L.; WHITMARSH, L.; OGUNBODE, C. (2018). "European Attitudes to Climate Change and Energy: Topline Results from Round 8 of the European Social Survey". *ESS Topline Results Series*. London: EUROPEAN SOCIAL SURVEY.

TORNS, T.; CARRASQUER, P. (2002). "La doble presència femenina i les necessitats de conciliació". *Diàlegs: Revista d'Estudis Polítics i Socials*, ISSN 1138-9850, vol. 5, núm. 15 (2002), p. 23-32, 5(15), 23-32. Recuperat de <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=2104151>

UNITED NATIONS EDUCATIONAL, SCIENTIFIC AND CULTURAL ORGANIZATION (2013). *Global citizenship education: topics and learning objectives*. UNESCO.

VOIGHT, A.; TORNEY-PURTA, J. (2013). "A Typology of Youth Civic Engagement in Urban Middle Schools". *Applied Developmental Science*, 17(4), p. 198-212. <https://doi.org/10.1080/10888691.2013.836041>

WEERD, M.; GEMMEKE, M.; RIGTER, J.; RIJ, C. (2005). *Indicators for monitoring active citizenship and citizenship education*. Amsterdam: Regioplan.

ZAFF, J. F.; HART, D.; FLANAGAN, C. A.; YOUNISS, J.; LEVINE, P. (2010). "Developing Civic Engagement within a Civic Context". A: *The Handbook of Life-Span Development*. Hoboken, NJ, USA: John Wiley & Sons, Inc. <https://doi.org/10.1002/9780470880166.hlsd002015>

ZAFF, J.; BOYD, M.; LI, Y.; LERNER, J. V.; LERNER, R. M. (2010). "Active and Engaged Citizenship: Multi-group and Longitudinal Factorial Analysis of an Integrated Construct of Civic Engagement". *Journal of Youth and Adolescence*, 39(7), p. 736-750. <https://doi.org/10.1007/s10964-010-9541-6>

Annex

Annex 1. Relació de preguntes de l'enquesta i indicadors del model d'anàlisi

Experiències:

- Emancipació (p. 8)
- Situació laboral (p. 16)
- Titulació màxima (p. 17)
- Pràctiques extraescolars (p. 26)
- Participació comunitària i política (p. 27, p. 28 i p. 29)
- Pràctiques a l'escola (p. 37)

Igualment, per tal de poder analitzar la dimensió del coneixement i pràctiques envers el medi ambient i la sostenibilitat, també s'han afegit diferents preguntes en el qüestionari dels i les joves:

- Consciència (p. 30)
- Pràctiques a casa (p. 33)

D'altra banda, també s'ha volgut analitzar l'origen o la font de la consciència envers el medi ambient i la sostenibilitat dels i les joves per tal d'esbrinar els factors que més els influencien en aquest sentit:

- Font d'aprenentatge (p. 32 i p. 34)

Finalment, també s'han tingut en compte les variables sociodemogràfiques en el model d'anàlisi:

- Nivell formatiu familiar
- Sexe

Annex 2. Qüestionari de participació “Enquesta Escoles + Sostenibles”

Enquesta Escoles + Sostenibles

Enquesta per explorar la viabilitat de contactar amb algun/a alumne/a d'algun grup classe de les promocions que van acabar l'escolarització en el vostre centre entre el 2004-05 i el 2007-08 (inclosos) i que estiguessin escolaritzades almenys 4 anys en el programa Agenda 21 Escolar (Escoles + Sostenibles)

Títol de la imatge

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Respon a les següents preguntes, si us plau:

Descripció (opcional)

Nom del centre: *

Text d'una resposta llarga

Nom i cognom de la persona que contesta aquestes preguntes: *

Text d'una resposta llarga

Correu electrònic: *

Text d'una resposta breu

Càrrec que ocupa: *

Text d'una resposta breu

1- Podríeu entrar en contacte amb algun/a alumne/a d'aquestes promocions: [escolaritzats entre el 2004-05 i el 2007-08] i que vagin conviure 4 anys com a mínim en el programa

Sí

No

En cas negatiu, podries indicar-nos per quin motiu?

Text d'una resposta llarga

2- Podríeu preguntar a aquesta persona si està d'acord a col·laborar i que ens posem en contacte amb ella?

- Sí
- No

Nom i cognoms de l'ex-alumne

Text d'una resposta breu

Contacte (correu electrònic i/o telèfon)

Text d'una resposta breu

En cas negatiu, podries indicar-nos per quin motiu?

Text d'una resposta llarga

Moltes gràcies per la teva col·laboració.

Descripció (opcional)

Annex 3. Enquesta exalumnat Escoles + Sostenibles

Bloc preguntes sociodemogràfiques

1. Nom
2. Sexe. Home Dona
3. Quina és la teva edat? _____ anys
4. Lloc de naixement (Catalunya, Espanya o l'estranger)
 - a. Si contesta a l'estranger. País _____
5. Lloc de naixement pare i mare (Catalunya, Espanya o l'estranger)
 - a. Si contesta a l'estranger. País _____
6. Lloc de naixement pare i mare (Catalunya, Espanya o l'estranger)
7. Actualment estàs vivint a la llar d'origen?
 - Sempre he viscut a la llar d'origen
 - He tornat a la llar d'origen
 - Només els caps de setmana
 - No, ja no visc a la llar d'origen
 - Altres
8. Amb qui vius actualment?
 - Pares

- Familiars
- Parella
- Sol/a
- Amics
- Fills

9. Podries dir-nos quin és el nivell d'estudis màxim aconseguit pels teus progenitors? Marca amb una creu la casella corresponent. En el cas dels avis, marca el nivell més alt.

Nivell d'estudis aconseguit	Pare	Mare	Màxim avis patern	Màxim avis matern
Sense estudis o primària incompleta				
Primària				
Secundària				
Estudis universitaris				

10. Quina és la feina del teu pare o, en el cas que ja no treballi o no sigui viu, a què es dedicava? (Aclariment: ens referim a la feina que va realitzar durant més temps)

11. Quina és la feina de la teva mare o, en el cas que ja no treballi o no sigui viva, a què es dedicava? (Aclariment: ens referim a la feina que va realitzar durant més temps)

Bloc preguntes dimensió educativa: selecció del centre

- Centre educatiu
- Nivell educatiu (primària, secundària)
- Durant quins cursos vas estar al centre?
- Vas fer algun canvi de centre en el mateix nivell durant la primària o durant la secundària?
- Pregunta en filtre a partir de la 12.
 - Si ha contestat primària preguntar a quin centre va anar a la secundària.
 - Titularitat del centre:
 - Si ha contestat secundària preguntar a quin centre va anar a la secundària.
 - Titularitat del centre:

Bloc preguntes situació actual

- En l'actualitat, treballes o estudies?
 - Estudio
 - Treballo
 - Estudio i treballo
 - Estic a l'atur

Filtre estudio a. Què estàs estudiant?

- ESO
- Pla de garantia social (inclou Pla de transició al treball, etc.)
- Batxillerat. Especialitat_____
- Cicle formatiu de grau mitjà o superior. Quin?_____
- Grau universitari. Quin?_____
- Postgrau, mestratge o doctorat. Quin?_____
- Preparació de l'accés a estudis reglats
- Reciclatge professional. Quin?_____
- Formació ocupacional. Quin?_____
- Llengües, informàtica o alguna altra preparació instructiva. Quin?_____
- Altres. Què?_____

Filtre treball b. Quina és la teva feina?

- Soc autònom/a
- Treball a compte d'altri
- Soc *freelance*
- Concretament de què treballes?_____

Bloc preguntes dimensió educativa

18. Quins són els estudis més avançats acabats fins al moment?

- ESO no acabada
- ESO o EGB
- Batxillerat o BUP o COU. Especialitat_____
- Cicle formatiu de grau mitjà o superior o FP1 o FP2. Quin?_____
- Diplomatura. Quina?_____
- Llicenciatura. Quina?_____
- Grau. Quin?_____
- Postgrau, mestratge o doctorat. Quin?_____

19. Com et valoraries com a estudiant?

- Un/a estudiant de notables i excel·lents
- Un/a estudiant d'aprovats i notables
- Un/a estudiant d'aprovats justos
- Un/a estudiant d'aprovats i suspesos
- Un/a estudiant de suspesos

20. Quins estudis t'agradaria assolir en el futur?_____

Bloc preguntes dimensió professional

21. Quan vas començar a treballar? Edat _____ Hores _____ Tipus de feina _____
22. Quantes feines diferents has fet des que vas començar a treballar? _____
23. Quines han estat? _____
24. A què t'agradaria dedicar-te en el futur? _____
25. Has pensat a crear la teva pròpia empresa?
- Sí. De quin tipus? _____
 - Sí, ja la tinc _____
 - No
26. Durant la teva època d'estudiant vas realitzar alguna d'aquestes activitats extraescolars?
- Esportives
 - Musical (coral, banda musical, tocar un instrument...)
 - Artístiques (teatre, pintura, ceràmica...)
 - Agrupament escolta, esplai
 - Casal de joves
 - Acadèmia o professor/a de repàs
 - Altres _____

(Multiresposta)

- Sí, a l'escola
- Sí, a l'institut
- Sí, a la universitat
- No

Bloc preguntes ciutadania i participació política

27. Durant la teva època d'estudiant vas participar en alguna de les següents activitats?
- Votar pels òrgans de representació d'estudiants (consell escolar, claustre...)
 - Ser escollit/ida com a delegat/ada o en els òrgans de representació d'estudiants
 - Assistir a assemblees d'estudiants per debatre temes
 - Participar en una vaga d'estudiants
 - Participar en projectes relacionats amb el medi ambient i la sostenibilitat.
 - De quin tipus _____

(Multiresposta)

- Sí, a l'escola
- Sí, a l'institut
- Sí, a la universitat
- No

28. Actualment participes o col·labores amb:

- Una organització o club esportiu
- Una organització cultural o d'oci (casal d'avis, cultura tradicional, musicals, artístiques, grups lúdics...)
- Una organització religiosa
- Una organització d'educació en el lleure educatiu (escoltes, esplais...)
- Sindicat
- Partit polític
- Alguna organització professional o empresarial (col·legi professional...)
- Alguna associació de veïns i veïnes (no reunions d'escala)
- Grup de pares o mares d'alumnes (AMPA)
- Alguna associació d'estudiants (sindicats d'estudiants, assemblees...)
- Algun grup ecologista, de defensa del territori o de protecció dels animals
- Alguna organització de defensa dels drets humans, pacifista, d'ajuda als desfavorits o al Tercer Món
- Algun grup o plataforma alternativa, anticapitalista o casal okupa

29. I concretament, en els últims 12 mesos, has realitzat alguna de les següents activitats?

- Has firmat per alguna causa o problema.
- Has participat en un debat sobre política o problemàtiques socials (assemblees, fòrums d'internet...).
- Has anat a un acte (xerrada, concert, acte cultural, festa...) amb connotacions o continguts polítics o reivindicatius.
- Has distribuït pamflets de reivindicació social o política o recollit signatures per alguna causa.
- Has participat en una manifestació o concentració de protesta.
- Has contactat amb polítics d'una manera formal o informal per expressar-li les teves opinions.
- Has participat en activitats il·legals de protesta (tallar el trànsit, ocupar un edifici, fer pintades, encadenar-se...).
- Has dut pins, samarretes o adhesius amb un missatge reivindicatiu o polític.
- Has col·laborat amb l'Ajuntament en l'organització d'actes d'interès o diades especials del municipi, el barri o el districte (festes majors, Sant Jordi...).
- Has organitzat actes d'interès o diades especials del municipi, el barri o el districte a banda de l'ajuntament (festes majors, Sant Jordi...).
- Has comprat productes per raons socials, polítiques o ambientals (productes de comerç just, d'agricultura ecològica...).

- Has fet boicot o deixat de comprar algun producte o marca comercial per raons socials.

30. En quina mesura t'interessen els aspectes següents. En l'escala 0 significa mínim interès pel tema i 10 màxim interès.

En quina mesura t'interessa...	1				5				10
La immigració									
Les eleccions									
Les desigualtats nord-sud									
Els partits polítics									
Els drets del col·lectiu LGTBI									
La relació entre Catalunya i Espanya									
L'economia									
La seguretat									
El medi ambient									
Les polítiques socials									
La Unió Europea									
L'habitatge									
L'accés a l'ocupació									
Les desigualtats de gènere									

31. Finalment, referent a les activitats de la teva llar, podries dir-nos quant temps dediques al dia a les següents activitats?

Activitat	Temps (HH:MM)
Netejar	00:00
Anar a comprar	00:00
Cuinar	00:00
Fer reparacions a casa	00:00
Fer tràmits o gestionar la llar	00:00
Tenir cura d'infants o adults dependents	00:00
Jardineria i cura dels animals	00:00

Bloc preguntes sostenibilitat i medi ambient

32. A casa, parleu habitualment de temes vinculats amb la sostenibilitat i el medi ambient?

33. De les següents activitats, amb quina freqüència les realitzes a casa? (Sempre / Quasi sempre / De tant en tant / Mai)

- Tancar l'aixeta mentre em rento les mans
- Tancar l'aixeta mentre rento els plats
- Tancar l'aixeta mentre m'ensabono a la dutxa
- Utilitzar alguna mesura per reduir el consum d'aigua de la cisterna del WC
- Refusar les bosses o safates de plàstic quan vaig a comprar
- Comprar productes amb envasos retornables
- Fer ús de la carmanyola
- Posar la TV/música/ràdio a baix volum per no molestar els veïns
- Evitar llençar a l'aiguera productes contaminants (oli de fregir, dissolvents)
- Utilitzar el punt verd / deixalleria

- Recollir totes les deixalles en els desplaçaments a entorns naturals
- Procurar una mobilitat sostenible
- Fer compostatge
- Mesures per preservar la biodiversitat del planeta
- Separació de residus
- Desenvolupament d'un hort urbà
- Mesures per evitar malbaratar aliments
- Mesures per a un consum sostenible
- Mesures per a una alimentació saludable
- Mesures de reutilització de materials: llibres, joguines, roba, etc.

(Resposta rotativa tu, família)

34. En quins entorns, des del teu punt de vista, creus que has après més aspectes sobre medi ambient i sostenibilitat? *Si us plau, seleccioni totes les que corresponguin:*

- A l'escola, institut, universitat, etc.
- A casa, amb els meus familiars
- Amb els amics i amigues
- Al meu lloc de feina
- Mitjans de comunicació
- Altres

Bloc preguntes programa E+S

35. Has sentit a parlar del programa Barcelona Escoles + Sostenibles (Agenda 21 Escolar)?

36. Saps si es va desenvolupar al teu centre educatiu?

37. Recordes que a la teva escola es realitzés algun dels següents programes/projectes?

- Compostatge
- Mesures per preservar la biodiversitat del planeta
- Estratègies per a una mobilitat sostenible
- Mesures de minimització del soroll
- Desenvolupament d'un hort urbà
- Separació de residus orgànics
- Mesures per evitar malbaratar aliments
- Mesures d'estalvi d'aigua
- Separació del vidre
- Mesures per a un consum sostenible
- Mesures d'estalvi energètic de llum
- Separació del plàstic
- Mesures per a una alimentació saludable
- Mesures de reutilització de materials: llibres, joguines, roba, etc.
- Separació del paper
- Altres

Annex 4. Desenvolupament del treball de camp

Contacte amb els centres i les dificultats en el treball de camp

Partint de la llista de centres participants en el programa facilitada per la Secretaria d'Escoles + Sostenibles, el treball de camp es va iniciar amb l'enviament del qüestionari de participació "Enquesta Escoles + Sostenibles" als 121 centres educatius participants en el programa (vegeu el qüestionari a l'annex 1). Per a la tria dels centres, es van seleccionar aquells que haguessin participat des de l'inici del programa E+S (curs 2000-2001). L'objectiu era poder contactar amb exalumnat que hagués iniciat l'escolarització al centre entre el curs 2004-2005 i el curs 2007-2008 (inclosos) i que haguessin conviscut, almenys, quatre anys amb el programa Escoles + Sostenibles.

Davant del baix nivell de resposta dels centres al qüestionari, es va optar per contactar amb els 121 centres per mitjà de correu electrònic. En aquest, s'explicava el projecte i els seus objectius, i es demanava la col·laboració del centre per tal de trobar la manera més adient de contactar amb el perfil d'exalumnat requerit. L'enviament massiu per correu electrònic també va tenir un baix nivell de resposta per part dels centres.

Enfront d'aquesta situació, es va optar per contactar per via telefònica amb els centres. En aquests contactes telefònics ens vam trobar amb moltes dificultats per poder localitzar les persones a les quals des de la recepció dels centres ens van redirigir (cap d'estudis, direcció, docents responsables de sostenibilitat del centre, etc.).

Les dificultats se centraven en la falta de temps per atendre'ns, de manera que vam haver de trucar diverses vegades als centres o deixar les nostres dades de contacte per tal que les persones designades es posessin en contacte. En aquest últim cas, molts pocs centres es van posar en contacte i vam haver de tornar a trucar una altra vegada. Quan vam poder parlar amb les persones que ens havien indicat per transmetre la proposta, en molts casos ens van demanar que tornéssim a enviar la proposta per correu electrònic i que es posarien en contacte amb nosaltres per donar-nos una resposta. Una vegada més, la majoria dels centres no van contestar, i vam haver de contactar una altra vegada per via telefònica i/o correu electrònic per tal de saber la resposta dels centres. En aquest punt, hi havia centres que ens van respondre afirmativament, centres que ho van fer negativament i centres que ens van tornar a demanar la informació per correu perquè no havien pogut treballar en la proposta. Fins al final de la fase de contacte amb els centres, s'ha repetit la mateixa situació en diversos centres.

Durant aquesta fase del treball de camp, de mitjana s'ha contactat amb els centres cinc vegades a través de diferents mitjans, ja sigui per via telefònica, via WhatsApp, via correu electrònic o

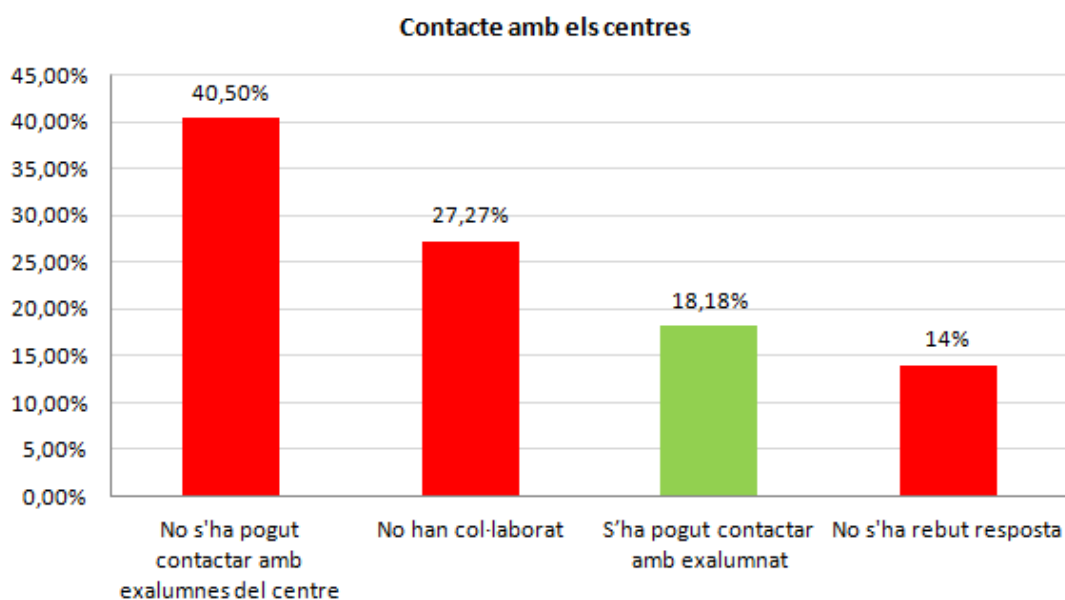
visitant presencialment els centres. D'aquesta manera, al llarg de tot el primer procés de contacte institucional, **s'ha contactat amb 121 centres educatius**.

A continuació s'han agrupat les diverses dificultats manifestades pels centres. En el gràfic 1, es pot observar que gairebé un de cada tres centres (27,27%) han contestat que no podien col·laborar. D'un 14% no s'ha rebut cap resposta i/o quan s'ha trucat al centre no s'ha pogut contactar amb cap persona de direcció; igualment s'han deixat les dades de contacte però no hem obtingut resposta. Amb un 40,5% dels centres hem trobat una actitud favorable a participar però no han trobat cap contacte d'exalumnat que ens poguessin traspasar, les dades estaven obsoletes o el centre ha enviat la informació a l'exalumnat i aquests no han contestat al qüestionari.

Per tant, els centres en què no s'ha pogut trobar cap forma de contacte amb exalumnat, ja siguin centres que no van voler participar (27,3%), centres que tot i col·laborar no els va ser possible trobar dades de contacte amb exalumnat del perfil requerit (40,5%) o centres en què no s'ha rebut resposta (14%), és un total del 81,8% del total de centres de la base de dades facilitada.

Finalment, en un 18,2% dels centres s'ha pogut trobar exalumnat que han respost al qüestionari de contacte dels alumnes ja sigui perquè el centre ens ha passat les dades de contacte que ens ha permès arribar a aquestes persones, perquè el centre els ha fet arribar el qüestionari i l'han emplenat o perquè el mateix exalumnat ha contactat amb altres excompañys o excompañyes seus, i ha fet arribar el qüestionari a més persones dels centres.

Gràfic 20. Contacte amb els centres educatius

Font: elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Del 81,8% de centres en què no s'ha pogut trobar cap forma de contacte amb exalumnat, es poden agrupar les problemàtiques i dificultats en diferents tipologies:

1. Per sobre de la resta de dificultats destacaríem la manca de concreció en la col·laboració amb el projecte després de diferents contactes i recontactes amb els centres.
2. Seguidament, destacaríem les dificultats dels centres que han intentat contactar i/o trobar dades de contacte però que, finalment, no han pogut contactar amb el perfil d'exalumnat que s'ha buscat en la recerca.
3. Tanmateix, també destacaríem els centres que no han volgut participar en la recerca ja sigui per falta de temps, falta de recursos humans i/o que tampoc no han volgut cedir cap dada de l'exalumnat.
4. En una proporció similar, destacaríem els centres que han manifestat que entre els cursos 2004-2005 i 2007-2008 encara no havien implementat el programa al centre o aquesta implementació era limitada.
5. En menor proporció, destacaríem els centres que han fet el contacte amb exalumnat però d'aquests cap hi ha participat.
6. Finalment, destacaríem els centres que han manifestat la impossibilitat de contactar amb exalumnat per causes d'alta mobilitat de les famílies i els estudiants de la zona.

Contacte amb l'exalumnat i les dificultats en el treball de camp

Un cop vam poder tenir la possibilitat de contacte amb exalumnat, l'objectiu era administrar un qüestionari per tal de dur a terme l'anàlisi quantitativa. Dels centres en què ha estat possible contactar amb almenys un exalumne/a (18,2%), han sorgit diferents problemàtiques que no han permès arribar a la totalitat dels grups classe. A continuació es recullen els principals motius que han dificultat aquest procés:

1. Falta de compromís en omplir l'enquesta. Persones contactades que s'han mostrat favorables a participar però que o bé han emplenat el qüestionari parcialment o bé no l'han iniciat.
2. Negativa a participar en la recerca per part d'alguns i algunes exalumnes de diferents centres. En alguns casos, només s'ha pogut contactar amb dues o tres persones d'un centre i han rebutjat de participar-hi.
3. Dades de contacte desfasades o no vàlides, que han fet impossible poder contactar amb l'exalumnat.
4. Dificultats d'accés a l'exalumnat a causa de la negativa de la família a facilitar el contacte directe amb la persona.

5. Necessitat d'insistir una mitjana de cinc vegades a través de diferents mitjans (correu electrònic, WhatsApp o contacte telefònic) perquè exalumnes que ja s'havien mostrat favorables a participar emplenessin el qüestionari.
6. Resultats desiguals de la tècnica de bola de neu. Així com en alguns casos de grups classe que han tingut molt bons resultats i a partir de dues o tres persones de contacte s'ha pogut arribar a més persones a través d'un grup organitzat per mitjà d'un grup de WhatsApp o una cadena de correus, en d'altres casos no ha estat possible generar aquestes dinàmiques i, per tant, s'ha vist limitada la capacitat de contactar amb més persones d'un mateix grup classe.
7. Dificultats o negativa per part de la persona contactada per facilitar-nos dades d'altres excompanys i excompanyes del mateix grup classe o per facilitar les nostres dades de contacte a aquestes persones.

Resultats de la fase de contacte amb els centres i l'exalumnat

Tot i les dificultats de contacte tant amb els centres com amb l'exalumnat, s'ha arribat a un nombre molt proper al qual s'esperava en un primer moment i s'ha conservat la representativitat de la mostra. Tot i així, en els resultats obtinguts, trobem una desigualtat de representació entre centres a causa del nombre d'individus que han contestat l'enquesta. Ens trobem casos on només hi ha una persona representativa per centre, i en d'altres casos, més de deu individus representatius per centre.

En relació amb els objectius generals, s'ha volgut arribar al màxim de centres que tinguessin com a mínim un exalumne/a que s'avingués a participar i a posar-se en contacte amb la resta del grup classe. En aquest sentit, el nombre de participants en l'enquesta ha estat d'un total de 137 individus, dels quals han contestat íntegrament el qüestionari 115 persones. Les 22 restants l'han iniciat però no l'han acabat, de manera que s'han considerat resultats no vàlids.

D'altra banda, s'han mantingut els criteris de representació segons titularitat dels centres i la distribució territorial per tota la ciutat de Barcelona. Segons la taula de classificació dels entorns socioresidencials que vèiem més amunt (vegeu la taula 1) que va guiar el disseny de la mostra, es detallen els resultats segons els tres tipus d'entorns socioresidencials:

- Districtes amb complexitat socioresidencial baixa (tipologia 1). En aquesta tipologia s'ha pogut contactar amb almenys set centres de titularitat pública i dos centres de titularitat privada concertada localitzats en els districtes de Sarrià - Sant Gervasi, les Corts, l'Eixample i Gràcia.

- Districtes amb complexitat socioresidencial mitjana (tipologia 2). En aquesta tipologia s'ha pogut contactar amb almenys sis centres de titularitat pública i un centre de titularitat privada concertada localitzats en els districtes de Sant Andreu, Horta-Guinardó i Sant Martí.
- Districtes amb complexitat socioresidencial alta (tipologia 3). En aquesta tipologia s'ha pogut contactar amb almenys tres centres de titularitat pública i dos centres de titularitat privada concertada localitzats en els districtes de Sants-Montjuïc, Nou Barris i Ciutat Vella.

Les 115 persones que han contestat el qüestionari són representatives d'un total de 22 centres educatius de la ciutat, 16 centres públics i 6 centres privats concertats, i ha quedat una distribució d'acord amb les tipologies marcades de la manera següent:

Taula 6. Distribució de la representativitat dels centres contactats

<i>Nom del districte</i>	<i>Vulnerabilitat socioresidencial</i>	<i>Nombre de centres</i>	
		<i>Públics</i>	<i>Privats concertats</i>
Sarrià - Sant Gervasi			
Les Corts	Baixa	7	3
L'Eixample			
Gràcia			
Sant Andreu			
Horta-Guinardó	Mitjana	4	2
Sant Martí			
Sants-Montjuïc			
Nou Barris	Alta	5	1
Ciutat Vella			

Font: elaboració pròpia a partir dels resultats de l'enquesta.

Arran de l'anàlisi quantitativa de les enquestes, es van definir perfils d'individus per entrevistar (entrevistes biogràfiques semiestructurades) d'acord amb les seves conductes i comportaments ambientals a l'escola —pràctiques— i el seu interès actual pel medi ambient i la sostenibilitat; a partir de la combinació d'aquests dos elements, es van distingir 6 perfils d'individus i es van fer 22 entrevistes semiestructurades.

Annex 5. Guió entrevista

- Experiència escolar
 - 1.- Quins estudis has realitzat?

- Experiència extraescolar
 - 2.- Quines activitats extraescolars feies? De quin tipus eren? Per quin motiu hi participaves o no?
 - 3.- Quines activitats extraescolars t'hauria agradat fer? Per quin motiu?
 - 4.- Quins valors es fomentaven o vas aprendre amb aquestes activitats?
 - 5.- Creus que realitzar aquestes activitats t'ha influenciat en algun aspecte de la teva vida adulta?

- Experiència laboral
 - 6.- A què et dediques actualment? Per quin motiu? Com ho valores? Què n'esperes?
 - 7.- Creus que hi ha alguna relació o influència entre la teva feina actual i el que vas aprendre a l'escola?
 - 8.- Hi ha algun tipus de motivació, valor o creença que t'hagi portat a buscar aquesta feina?
 - 9.- Hi ha algun camp professional que et cridi l'atenció especialment? Et crida l'atenció per algun motiu / valor / idea en concret?

- Participació comunitària i política
 - 10.- Durant la teva època d'estudiant, participaves en algun òrgan de representació d'estudiants, delegat/ada, assemblees d'estudiants, vagues estudiantils o projectes relacionats amb el medi ambient i la sostenibilitat? En què consistia?

(*Si contesta afirmativament...*)
 - 10.1.- Què t'hi va portar, a participar-hi? Creus que tenien algun tipus de valor o objectiu concrets darrere?
 - 10.2.- A nivell personal, participar en aquestes activitats, què creus que t'ha aportat?
 - 10.3.- A nivell personal, tenies alguna motivació concreta que et portava a participar en aquests tipus d'activitats o projectes?
 - 10.4.- Com creus que t'influirà en el futur haver participat en aquesta/es activitats? Per què?

10.5.- Continues participant en algunes de les activitats que comentaves abans? En quines? Per què?

(Si contesta negativament...)

10.6.- Què et va portar a no participar-hi? Creus que tenien algun tipus de valor o objectius concrets darrere?

11.- El context actual creus que t'influencia en el teu dia a dia? (Per exemple, en el tipus de productes que compres, el tipus d'activitats que fas, la teva visió del món que t'envolta, etc.)

Consciència:

- Font d'aprenentatge

12.- De més a menys, quins entorns de la teva vida són els que t'han aportat més coneixements o consciència en temes de medi ambient i sostenibilitat: l'escola, la família, el cercle d'amistats, els mitjans de comunicació o altres?

13.- En quin sentit? Quins tipus de coneixements et van aportar? Recordes algunes situacions o activitats concretes que et marquessin en aquest sentit?

- Sostenibilitat

14.- Actualment, fora de la llar o grup familiar, realitza algun tipus d'activitat de forma habitual? Participes en algun tipus d'organització de forma habitual? Per quin motiu? Què et mou a participar-hi?

15.- A part de les activitats o grups on participes actualment, en els últims mesos has realitzat alguna activitat de caire polític o reivindicatiu d'algun tipus? I en relació amb el teu dia a dia, has modificat alguna manera de fer habitual en relació amb aquestes activitats o accions?

- Gènere i cura

16.- Quant temps dediques a la setmana a les tasques familiars i/o domèstiques? Em podries dir quines són les principals tasques domèstiques que realitza? Qui realitza la resta? Per quin motiu? Quines tasques realitza més sovint i quines de forma esporàdica?

17.- Podries ordenar, de més a menys, quines de les següents tasques realitza habitualment? (netejar, planxar, anar a comprar, cuinar, fer reparacions a casa, fer tràmits administratius, tenir cura d'alguna persona).

18.- Quines tasques familiars o de casa realitzen el pare i la mare? Com s'ho reparteixen? Per què creus que és així?

19.- Durant la teva infància, quin tipus d'activitats recordes realitzar amb la mare? I amb el pare? Creus que t'ha influenciat d'alguna forma en la teva vida actual? En quin sentit?

20.- Recordes realitzar alguna tasca familiar o domèstica durant la teva infància? Per quin motiu? Creus que t'ha influït en la teva vida adulta?

- Participació en grups excursionistes, cau o esplais

21.- Què et va portar a apuntar-te a un cau / esplai / grup excursionista? La teva família ja hi estava vinculada d'alguna forma abans d'apuntar-t'hi?

22.- Quin tipus d'activitats o projectes realitzaves al cau / esplai / grup excursionista? De quin/s te'n recordes més? Què en destacaries? Què creus que t'han aportat?

23.- Sobre quin tipus de temes o valors es realitzaven aquestes activitats?

24.- Quins objectius creus que buscaven aquestes activitats o projectes?

25.- Et van resultar útils en algun sentit?

26.- Què creus que t'han aportat aquestes activitats o projectes? Creus que t'han influenciat d'alguna forma en la teva vida adulta?

(Si contesta afirmativament...)

26.1.- Creus que et va aportar algun tipus de valor o experiència útil per a la teva vida?

26.2.- Creus que et va aportar algun tipus de visió crítica sobre algun aspecte de la teva vida?

(Si contesta negativament...)

26.3.-Per quina raó?

- Deure moral i social

27.- Actualment, quina és la teva opinió al voltant de la sostenibilitat ambiental? De qui creus que és la responsabilitat del seu desenvolupament?

28.- Creus que la sostenibilitat ambiental és necessària per a la societat actual? Per què?

29.- Quines mesures creus que es poden realitzar en la teva vida diària per millorar el medi ambient / la sostenibilitat? Quines realitzes habitualment?

30.- De les mesures que realitzes habitualment, creus que les has transmès a l'entorn pròxim (amistats, família, companys de feina) d'alguna manera? Concretament a qui i de quina forma?

31.- On creus que vas adquirir aquests hàbits o consciència?

Annex 6. Informació resum de les persones entrevistades⁸

Taula resum informació de les persones entrevistades (1 de 4)

ID	ESE	Sexe	Nivell formatiu de pare (P) i mare (M)	Estudis cursats i/o situació laboral	Participació en esplai, cau o centre excursionista	Independit zat/ada	Tasques domèstiq. (h/set)
1	Alt	Noia	P: univ. M: univ.	Batxillerat i fa de cangur	Monitora de cau	No	10
4	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batxillerat i fa de cuiner, cambrer i professor particular	A1 cau des de petit	No	8,5
3	Alt	Noi	P: univ. M: secundària	Postgrau, màster o doctorat i treballa en recerca en astrofísica	No	No	6
6	Mig	Noia	P: secundària M: univ.	Postgrau, màster o doctorat	A1 cau des de petita	No	4
14	Mig	Noi	P: secundària M: univ.	Grau i treballa en l'educació privada en idiomes per adults en l'àmbit de gestió.	No	Sí	12
15	Baix	Noi	P: univ. M: secundària	Batxillerat i treballa d'agent de viatges	No	No	2,5
21	Alt	Noia	P: univ. M: univ.	Batxillerat	No	No	12
7	Mig	Noi	P: secundària M: univ.	Batxillerat	No	No	7
18	Mig	Noia	P: univ. M: secundària	Batxillerat i treballa de bibliotecària	No	No	3,5
17	Mig	Noi	P: secundària M: univ.	Grau i treballa de consultor	No	Sí	5
10	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batxillerat	Monitor de cau	No	2
16	Alt	Noia	P: secundària M: univ.	Batxillerat i treballa de dependenta	Cau infantesa i adolescència	No	7
13	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batxillerat	Esplai (6 a 18 anys)	No	10
9	Mig	Noia	P: univ. M: univ.	Grau	No	No	4,5
12	Alt	Noia	P: univ. M: univ.	Formació professional i cangur	No	No	11
20	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Formació professional	No	No	1
22	Baix	Noia	P: secundària M: secundària	Batxillerat	No	No	10
5	Baix	Noia	P: secundària M: secundària	Batxillerat i fa classes particulars	Monitora d'esplai	No	3,5
19	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batxillerat	No	No	1,5
2	Baix	Noia	P: univ. M: secundària	Batxillerat i no treballa	No	No	3
8	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batxillerat i entrenador de bàsquet infantil	A1 cau des de petit	No	9
11	Baix	Noi	P: primària M: primària	Formació professional i a l'atur	No	No	3

⁸ L'ordre en el qual es presenten les persones entrevistades segueix la classificació que es presenta en l'annex 7, que de manera a colorida mostra visualment com a l'inici de la taula apareixen les persones amb més consciència, interès i pràctiques en relació amb la sostenibilitat i al final de la taula les que menys. S'ha optat per mantenir les dues taules, perquè en una d'elles es veu la informació detallada (annex 6) i en l'altra de manera més resumida però amb una panoràmica més sintètica i visual (annex 7). ESE: Estatus Socioeconòmic. Univ.: Universitat

Taula resum informació de les persones entrevistades (2 de 4)

ID	Repartició (tasques domèstiques)	Activ. infància familiars	Tasques domèst. infància	Influència percebuda durant l'infància	Participació diferents etapes educatives
1	Equitatiu	Junts, pare culturals	Força	Responsabilitat i consciència de repartició	Participació medi ambient sempre
4	Repartit però mare més coneixement, pare coses fàcils	Pare lleure i ciències	Cuinar amb l'avi	Cuinar	Participació projectes medi ambient sempre
3	Mare netejar, pare comprar	Pare esports, mare cultural	Diverses	Responsabilitat i consciència de repartició	Participació projectes medi ambient sempre
6	Segmentat (pare adm. i reparacions) i externalització	Junts	Parar/desparar taula i poc més	Responsabilitat i consciència de repartició	Participació projectes medi ambient primària i secundària
14	Ell adm. Repartició. Externalització	Pare lúdiques i culturals	Diverses	Responsabilitat	Participació projectes medi ambient primària i secundària
15	Segmentat. externalització	Pare lleue, mare casa	Parar/desparar taula i poc més	No	Participació projectes medi ambient primària i secundària
21	Pare reparacions. Mare netejar i administratiu	Monoparental	Netejar i cuinar	Sí	Participació projectes medi ambient secundària i uni
7	Repartit, mare neteja més	Pare lúdic, mare intendència	Parar/desparar taula	No	Mai participació projectes medi ambient
18	Mare gairebé tot	Deure lletres mare, de ciències pare. Pare lleure	Parar/desparar taula i fer el llit	No	Mai participació projectes medi ambient
17	Segmentat. Externalització	Pare esports i reparacions, mare intendència	Diverses	Responsabilitat i consciència de repartició	Participació projectes medi ambient primària
10	Força equitatiu. Mare netejar	Pare esportiu	Parar/desparar taula	Responsabilitat i consciència de repartició	Participació projectes medi ambient primària
16	Mare netejar, pare cuinar	Mare passejar	Parar/desparar taula	Responsabilitat	Participació projectes medi ambient primària i secundària
13	Segmentat. Externalització	Pare esport, intendència repartida	Diverses	Responsabilitat i consciència de repartició	Participació projectes medi ambient sempre
9	Mare (no treballa)	Pare lleure, mare intendència	Cuinar	No	Mai participació projectes medi ambient
12	Mare. Monoparental	Compartides	Diverses	Responsabilitat	Participació projectes medi ambient primària
20	Mare tot	Passejar junts	Cuinar	No	Participació projectes medi ambient primària
22	Mare planxar, pare netejar	Mare comprar, pare electrodomèstics	Escombrar	No	Participació projectes medi ambient secundària i univ.
5	Mare management i netejar, pare cuinar	Pare lleure, mare intendència	Força	Responsabilitat	Participació projectes medi ambient secundària
19	Segmentat. Externalització. Pare administració	Pare esports, mare passejar	Poc	No	Participació projectes medi ambient primària i secundària
2	Segmentat. Externalització	Pare esports	Fer el llit	No	Participació projectes medi ambient universitat
8	Segmentat. External. Pare adm. Mare management	Pare esports i estudi	Poc	No	Participació projectes medi ambient secundària
11	Mare netejar, casa. Pare cuinar i activitats fora	Lleure a casa	Diverses	Sí, casolà	Mai participació projectes medi ambient

Taula resum informació de les persones entrevistades (3 de 4)

ID	Interès MA (global)	Interès MA (consum)	Locus de control	Controlabilitat	Coneix. Medi ambient	Transmissió
1	10	10	Compartit	Baixa (culpabilització dels governs i les polítiques mediambientals, també a les empreses)	Alt	Res
4	8	8	Compartit	Baixa (culpabilització als poders econòmics i la seva capacitat per fomentar o bloquejar polítiques mediambientals. També apunta a la responsabilitat col·lectiva).	Alt	Família, molts aspectes
3	9	9	Compartit	Baixa (culpabilització dels governs i les polítiques mediambientals, també a les empreses)	Alt	Amistats
6	8	9	Compartit	Mitjana (responsabilitat individual i la influència del sistema)	Alt	Família, amistats
14	9	9	Compartit	Baixa (culpabilització als poders econòmics i la seva capacitat per fomentar o bloquejar polítiques mediambientals. També apunta a la responsabilitat col·lectiva)	Mitjà	Res
15	10	8	Compartit	Mitjana ("Penso que s'ha de conscienciar la gent però si la gent no es consciencia per si sola... Aquí potser sí que hauriem de fer més l'Administració, més campanyes de reciclatge")	Alt	Família, parella
21	10	10	Compartit	Baixa (culpabilització dels governs i les polítiques mediambientals)	Alt	Família, amistats
7	9	9	Extern	Baixa (governos i polítiques mediambientals)	Alt	Amistats, família
18	5	5	Compartit	Mitjana ("Tots posar la nostra part personal a fer-ho. Mentalitzar-se i dir: val jo també reciclaré però crec que les altres persones que m'envolten també ho faran")	Alta	Família, molts aspectes
17	8	7	Extern	Alta (creu que s'està fent una feina de conscienciació en l'àmbit de publicitat i per part de la Generalitat)	Baix	Entorn
10	8	8	Extern	Alta (creu que no és un tema tan prioritari com altres. L'Administració pública hauria de potenciar campanyes informatives)	Mitjà	Res
16	8	7	Extern	Alta (apunta a estar a favor de mesures que es duen a terme a Barcelona i alhora que cal cuidar el que ens envolta).	Mitjà	Família i amistats
13	8	8	Compartit	Alta (destaca que actualment hi ha més consciència sobre la sostenibilitat mediambiental, que no altres generacions enrere gràcies a l'educació)	Baix	Família i amistats
9	8	8	Compartit	Mitjana (necessitat d'un treball de conscienciació per part del sistema educatiu i la família)	Baix	Res
12	8	9	Compartit	Baixa ("Si no fem <i>algo</i> ja...tindrem repercussions molt dolentes").	Baix	Amistats
20	10	10	Compartit	Alta	Baix	Res
22	10	10	Extern	Baixa (la responsabilitat diu que recau en les famílies i en l'entorn: "es que es necesario para cambiar la situación en la que estamos y que no vaya a peor...porque el mundo está mal")	Mitjà	Amistats, poc
5	8	9	Compartit	Mitjana (necessitat d'un treball de conscienciació per part del sistema educatiu)	Alt	Família i amistats
19	6	5	Extern	Baixa ("La gent no se n'adona que [...] els nostres hereus no viuran tan bé com nosaltres. La gent té massa problemes en l'àmbit quotidià per preocupar-se de l'ecologia. És important però la gent té tants problemes aleshores fa que es despreocupin [de l'ecologia]")	Baix	Amistats i família
2	10	10	Extern	Baixa (culpabilització dels governs i les polítiques mediambientals, també a les empreses)	Mitjà	Res
8	6	7	Extern	Baixa (creu que la gent no és conscient o que li importa molt poc)	Mitjà	Amistats, poc
11	5	5	Extern	Baixa (parla dels altres (ellos) en abstracte i que aquests altres han de fer alguna cosa perquè tothom recicli més)	Baix	Res

MA: medi ambient.

Taula resum informació de les persones entrevistades (4 de 4)

ID	Font apren. Sostenib.	Activisme darrers 12 mesos	Quines pràctiques recorda d'E+S?	Pràctiques actuals
1	Família i escola	Cultural i reactiu	Moltes: representant d'escola verda, hort, reciclatge, xerrades amb d'altres escoles, punt verd mòbil, pinta papereres.	Moltes: reducció consum plàstics, reciclatge, compost, reducció consum de carn.
4	Escola i família	Cultural i reactiu	Algunes: reciclatge, hort urbà	Algunes: consum de proximitat i de temporada, no consum de productes provinents de grans indústries tèxtils
3	Família i amistats	Consum	Poques: fa referència a la importància que tenen per fomentar una base però no especifica cap pràctica	Moltes: consum productes el mínim d'empaquetats, ús bicicleta, reducció consum d'aigua.
6	Escola i família	Consum	Poques: hort	Moltes: reciclatge, ús transport públic, reducció consum d'aigua, prioritzar en el consum de productes de proximitat.
14	Escola i família	Passiu	Poques: delegat de classe, representant en trobades entre escoles.	Algunes: ús transport públic, consum de productes ecològics i de proximitat.
15	Escola i família	Polític	Poques: prohibició de portar l'entrepà embolicat amb paper d'alumini.	Algunes: reciclatge, reducció consum d'aigua, reducció consum de llum.
21	Escola i família	Polític	Poques: activitats de reciclatge	Moltes: reciclatge, consum productes ecològics, reducció consum d'aigua, llum i gas, consum productes de proximitat.
7	Família	Consum	Cap	Moltes: no menjar carn, ús bicicleta, reciclatge, reducció consum d'aigua, no utilitzar químics perjudicials.
18	Escola i mitjans de comunicació	Consum	Cap	Moltes: reciclatge, reducció consum d'aigua, no embrutar l'entorn, consum de productes ecològics, consum de productes en envasos sostenibles, no utilitzar bosses de plàstic, reducció consum de llum.
17	Escola	Passiu	Cap	Poques: reciclatge
10	Escola i família	Polític	Poques: participació en actes entre escoles	Algunes: reciclatge, reducció consum d'aigua i llum.
16	Escola i mitjans de comunicació	Cultural i reactiu	Poques: activitats de reciclatge, visita a un centre de reciclatge	Algunes: reciclatge, reduir l'ús del vehicle privat, reducció consum d'aigua.
13	Escola, família i mitjans de comunicació	Consum	Poques: xerrades a l'escola	Poques: ús transport públic, ús carsharing i ús de la bicicleta.
9	Mitjans de comunicació i xarxes socials	Passiu	Poques: activitats de reciclatge, punt verd mòbil	Poques: reciclatge i ús puntual de la deixalleria
12	Escola	Consum	Poques: Reciclatge, tallers de sostenibilitat conjuntament amb la família.	Poques: reciclatge
20	Mitjans de comunicació i xarxes socials	Passiu	Poques: activitats sobre el medi ambient	Poques: reciclatge
22	Escola i família	Cultural i reactiu	Poques: hort, recull de dades meteorològiques.	Poques: ús de cantimplora que reutilitza per beure aigua
5	Escola i mitjans de comunicació	Cultural i reactiu	Poques: taller de reciclatge	Poques: reciclatge
19	Escola i família	Passiu	Poques: activitats de reciclatge, punt verd.	Poques: reciclatge
2	Mitjans de comunicació i xarxes socials	Consum	Poques: alguna xerrada	Algunes: reducció consum aigua i llum.
8	Escola i amics	Consum	Poques: reciclatge i recollida d'aliments.	Poques: ús de motocicleta elèctrica.
11	Escola i família	Passiu	Poques: Hort	Cap

Annex 7. Graella sintètica resum de perfils de les persones entrevistades⁹

Aquesta graella pretén simplificar la informació obtinguda en les entrevistes —quatre taules de l'annex 6— i presentar de manera sintètica els resultats a partir de les diferents dimensions teòriques analitzades. Igualment, s'hi han afegit aspectes provinents de les enquestes (participació en projectes de medi ambient durant l'etapa educativa, interès en el medi ambient (global i de consum) i tipus d'activisme dels últims dotze mesos).

En aquest sentit, la informació simplificada i organitzada per dimensions ens permet classificar els individus i poder extreure'n els diferents patrons i tendències. Quant a la interpretació de la graella, els camps marcats en blau indiquen els perfils i patrons més conscienciats i implicats en el medi ambient i la sostenibilitat. D'altra banda, els camps marcats en vermell remarquen els perfils i patrons menys conscienciats i implicats en el medi ambient i la sostenibilitat.

⁹ La graella s'ha dividit en dues parts per facilitar-ne la lectura.

ID	ESE	Sexe	Nivell formatiu de pare (P) i mare (M)	Estudis cursats i/o situació laboral	Participació esplai, cau o c. excursionista	Font aprenentatge de la sostenibilitat	Participació en projectes de medi ambient	Interès MA (global)	Interès MA (consum)	Activitats	Quines pràctiques recorda d'E+S?
1	Alt	Noia	P: univ. M: univ.	Batx. / cangur	Monitora de cau	Família i escola	Sempre	10	10	Cultural i reactiu	Moltes
15	Baix	Noi	P: univ. M: secund.	Batx. / agent de viatges	No	Escola i família	Primària i secundària	10	8	Polític	Algunes
21	Alt	Noia	P: univ. M: univ.	Batx.	No	Escola i família	Secundària i univ.	10	10	Polític	Poques
20	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Formació professional	No	Mass media i xs	Primària	10	10	Passiu	Poques
22	Baix	Noia	P: secund. M: secund.	Batx.	No	Escola i família	Secundària i univ.	10	10	Cultural i reactiu	Poques
2	Baix	Noia	P: univ. M: secundària	Batx. / no treballa	No	Mass media i xs	Universitat	10	10	Consum	Poques
3	Alt	Noi	P: univ. M: secundària	Tercer cicle /recerca astrofísica	No	Família i amistats	Sempre	9	9	Consum	Poques
14	Mitjà	Noi	P: secundària M: univ.	Grau / educació privada idiomes (gestió)	No	Escola i família	Primària i secundària	9	9	Passiu	Cap
7	Mitjà	Noi	P: secundària M: univ.	Batx.	No	Família	Mai	9	9	Consum	Cap
4	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batx. / cuiner, cambrer i professor part.	Cau	Escola i família	Sempre	8	8	Cultural i reactiu	Cap
6	Mitjà	Noia	P: secundària M: univ.	Tercer cicle	Cau	Escola i família	Primària i secundària	8	9	Consum	Poques
17	Mitjà	Noi	P: secundària M: univ.	Grau / consultor	No	Escola	Primària	8	7	Passiu	Cap
10	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batx.	Monitor de cau	Escola i família	Primària	8	8	Polític	Poques
16	Alt	Noia	P: secundària M: univ.	Batx. / dependenta	Cau	Escola i mass media i xs	Primària i secundària	8	7	Cultural i reactiu	Poques
13	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batx.	Esplai (6 a 18 anys)	Escola, família i mass media i xs	Sempre	8	8	Consum	Poques
9	Mitjà	Noia	P: univ. M: univ.	Grau	No	Mass media i xs	Mai	8	8	Passiu	Poques
12	Alt	Noia	P: univ. M: univ.	Formació profes. / cangur	No	Escola	Primària	8	9	Consum	Poques
5	Baix	Noia	P: secundària M: secundària	Batx. / classes particulars	Monitora d'esplai	Escola i mitjans de comunicació	Secundària	8	9	Cultural i reactiu	Poques
19	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batx.	No	Escola i família	Primària i secundària	6	5	Passiu	Poques
8	Alt	Noi	P: univ. M: univ.	Batx. / entrenador esportiu	Cau	Escola i amics	Secundària	6	7	Consum	Poques
18	Mitjà	Noia	P: univ. M: secundària	Batx. i treballa de bibliotecària	No	Escola i mitjans de comunicació	Mai	5	5	Consum	Poques
11	Baix	Noi	P: primària M: primària	Formació profes. / atur	No	Escola i família	Mai	5	5	Passiu	Poques

ID	Locus de control	Controlabilitat	Coneix. MA	Transmissió	Pràc. actuals	Independ.	Hores/set. tasques domèst.	Repartició (tasques domèst.)	Activitats d'infància familiars	Tasques infància	Influència percebuda durant la infància
1	Compartit	Baixa	Alt	Res	Moltes	No	10	Equitatiu	Junts, pare culturals	Força	Responsabilitat i consciència de repartició
15	Compartit	Mitjana	Alt	Família, parella	Algunes	No	2,5	Segmentat. Externalització	Pare lleue, mare casa	Taula i poc més	No
21	Compartit	Baixa	Alt	Família, amistats	Moltes	No	12	Pare reparacions, mare neteja i administratiu	Monoparental	Netejar i cuinar	Sí
20	Compartit	Alta	Baix	Res	Poques	No	1	Mare tot	Passejar junts	Cuinar	No
22	Extern	Baixa	Mitjà	Amistats, poc	Poques	No	10	Mare planxa, pare neteja	Mare comprar, pare electrodomèstics	Escombrar	No
2	Extern	Baixa	Mitjà	Res	Algunes	No	3	Segmentat. Externalització	Pare esports	Llit	No
3	Compartit	Baixa	Alt	Amistats	Moltes	No	6	Mare netejar, pare compa	Pare esports, mare cultural	Diverses	Responsabilitat i consciència de repartició
14	Compartit	Baixa	Mitjà	Res	Alguns	Sí	12	Força repartit, pare adm. Externalització	Pare lúdiques, mare culturals	Diverses	Responsabilitat
7	Extern	Baixa	Alt	Amistats, família	Moltes	No	7	Repartit, mare neteja més	Pare lúdic, mare intendència	Taula	No
4	Compartit	Baixa	Alt	Família, molts aspectes	Algunes	No	8,5	Repartit però mare més coneixement pare coses fàcils	Pare lleure i ciències	Cuinar avi	Cuinar
6	Compartit	Mitjana	Alt	Família, amistats	Moltes	No	4	Segmentat (pare adm. i reparacions) i externalització	Junts	Taula i poc més	Responsabilitat i consciència de repartició
17	Extern	Alta	Baix	Entorn	Poques	Sí	5	Segmentat. Externalització	Pare esports i reparacions, mare intendència	Diverses	Responsabilitat i consciència de repartició
10	Extern	Alta	Mitjà	Res	Algunes	No	2	Força equitatiu. Mare netejar	Pare esportiu	Taula	Responsabilitat i consciència de repartició
16	Extern	Alta	Mitjà	Família i amistats	Algunes	No	7	Mare neteja, pare cuina	Mare passejar	Taula	Responsabilitat
13	Compartit	Alta	Baix	Família i amistats	Poques	No	10	Segmentat. Externalització	Pare esport, intendència repartida	Diverses	Responsabilitat i consciència de repartició
9	Compartit	Mitjana	Baix	Res	Poques	No	4,5	Mare (no treballa)	Pare lleure, mare intendència	Cuinar	No
12	Compartit	Baixa	Baix	Amistats	Poques	No	11	Mare. Monoparental	Compartides	Diverses	responsabilitat
5	Compartit	Mitjana	Alt	Família i amistats	Poques	No	3,5	Mare management i neteja, pare cuina	Pare lleure, mare intendència	Força	Responsabilitat
19	Extern	Baixa	Baix	Amistats i família	Poques	No	1,5	Segmentat. Externalització. Pare adm.	Pare esports, mare passejar	Poc	No
8	Extern	Baixa	Mitjà	Amistats, poc	Poques	No	9	Segmentat. Externalització. Prare adm., mare management	Pare esports i estudi	Poc	No
11	Extern	Baixa	Baix	Res	Cap	No	3	Mare neteja, activitats a casa, pare cuina i activitats fora	Lleure a casa	Diverses	Sí, casolà